

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Organizace Kameradschaftsbund v letech 1933–1936

Ivana Vítková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Organizace Kameradschaftsbund v letech 1933–1936

Ivana Vítková

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Děkuji panu PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D., vedoucímu této diplomové práce, za jeho podnětné rady při rešerši literatury.

Obsah

1	Úvod	1
2	Spannismus.....	4
2.1	Individualismus a univerzalismus	5
2.1.1	Kritika demokracie	7
2.2	Zdání vůle lidu	9
2.3	Polemika s Hansem Kelsenem.....	9
2.3.1	Volba vůdců.....	10
2.3.2	Spolupráce s menšinami	11
2.4	Kritika marxismu	11
2.5	Stavovský stát.....	12
3	Vzepětí sudetského Německa.....	15
3.1	Kameradschaftsbund	16
3.2	Vznik SHF.....	22
3.2.1	Osobnost Henleina.....	23
3.3	Kritika SHF	24
3.3.1	Rozpuštění DNSAP a DNP.....	25
3.4	Hospodářská krize	29
4	Počátek krize organizace Kameradschaftsbund	31
4.1	Politická činnost SHF.....	35
4.2	Rozhodování o rozpuštění SHF	39
4.3	Volby.....	40
4.3.1	Volby do Národního shromáždění.....	40
4.3.2	Prezidentské volby.....	42
4.4	Vnitřní proměna SdP	44
4.5	Ohlas zahraničí.....	45
4.6	Rozpad Kameradschaftsbundu.....	47

5	Závěr.....	49
6	Seznam použité literatury a pramenů	51
7	Resumé	54

1 Úvod

Předložená diplomová práce reflektuje vývoj organizace Kameradschaftsbund (KB) mezi lety 1933–1936. Kameradschaftsbund představoval elitářský spolek působící na území ČSR. Jeho členové pocházeli z řad sudetoněmecké inteligence. Téma sudetoněmecké problematiky se řadí mezi kontroverzní úseky českých dějin, a proto je vhodné porozumět nejen jeho celkovému vývoji, ale také různým ideovým směrům, které tento vývoj ovlivňovaly.

Cílem práce je analýza vývoje mocenského vlivu organizace Kameradschaftsbund v rámci *Sudetendeutsche Heimatfront (SHF)* a jeho následné kritické zhodnocení. Obsah práce je členěn chronologicky, přestože ne vždy. Text je rozdělen do podkapitol na základě aspektů, jež měly nejvýraznější vliv na vývoj Kameradschaftsbundu.

Práce je dělena do tří hlavních celků. Východisko práce tvoří analýza ideového jádra Kameradschaftsbundu, které spočívalo ve filozofickém konceptu Othmara Spanna, který vypracoval koncepci ideálního uspořádání státu, jenž by měl být založen na univerzalistickém pojetí stavovské organizace. Analýze Spannovské koncepce stavovského státu je v práci věnován dostatečný prostor, aby byly uspokojivě vyloženy hlavní aspekty Spannovy teorie a mohlo být následně předloženo kritické zhodnocení toho, do jaké míry se samotné vize Kameradschaftsbundu či činnost SHF ztotožňovaly s idejemi Othmara Spana.

Druhá část práce je věnována založení Kameradschaftsbundu. Je zde provedena analýza počátků činnosti KB, která vykryštovala v říjnu roku 1933 založením oficiálního politického hnutí *Sudetendeutsche Heimatsfront*. Uvnitř SHF tvořili představitelé Kameradschaftsbundu vůdčí jádro. V roce 1933 byl vliv Kameradschaftsbundu největší a v následujících dvou letech však postupně ustupoval, až celá organizace zanikla.

Ve třetí části práce je provedena analýza podstatných aspektů, které nejvíce přispěly ke ztrátě vlivu Kameradschaftsbundu v rámci sudetoněmeckého politického života. Je zde také provedena podrobná analýza politické činnosti *Sudetendeutsche Heimatsfront*, která vyústila stranickým vítězstvím ve volbách do Národního shromáždění. V předvolebním období SHF změnila svůj název na *Sudetendeutsche Partei (SdP)* a v následujících měsících obrátila směr svého vývoje na pronacistický kurs.

Práce odpovídá na cílovou otázku: Lze za příčinu rozpadu idejí Kameradschaftsbundu označit rostoucí vliv Velkoněmecké říše po roce 1933? V práci je přestavena hypotéza pojednávající o tom, že ztráta vlivu Kameradschaftsbundu byla částečně způsobena zhoršením hospodářské situace a částečně také navýšením vlivu Velkoněmecké říše, která začala představovat pro sudetské Němce oporu. Hospodářská krize vedla k celkové nespokojenosti ve společnosti a rychlejšímu vyostření konfliktů s menšinami. Dalším podstatným faktorem, který působil na změnu smýšlení SHF, byl samotný nezáměr ČSR o pravé ideje Kameradschaftsbundu a její neústupnost ve věci požadavků sudetských Němců. Práce je reflektuje český i německý náhled na danou problematiku a předkládá objektivní analýzu činnosti sudetských Němců v daném období.

Práce se zaměřuje také na postavu Konrada Henleina, který stál v čele SHF, a tudíž výrazně ovlivňoval směr vývoje hnutí a potažmo i Kameradschaftsbundu. Vedení KB v něm spatřovalo vůdce a důsledného stoupence Spannových idejí. Časem se však jeho zájem od prosazování idejí Kameradschaftsbundu přenesl na nalezení stabilní a silné podpory pro své hnutí, díky kterému by se udržel ve vrcholné politice. V práci je zvažována hypotéza, zda Henlein, který byl původně členem Kameradschaftsbundu a prosazoval jeho vize, přestal díky získání moci po vzniku SHF věřit v ideje spannismu a jeho zájem se zaostřil na mocenskou hru s cílem dostat se do vrcholné politiky ČSR.

První část práce se opírá o knihu *Der wahre Staat*,¹ která představuje primární literaturu vytvořenou samotným Othmarem Spannem. Spann ve své knize podrobně objasňuje svou vizi stavovského státu. K této části je užito také několik sekundárních zdrojů, které poskytují podařenou interpretaci Spannova díla. (Jeřábek,² Schneller,³ Novotný.⁴)

Pro ostatní části práce poskytl základní informace badatelský výzkum v Národním archivu – fond Prezidium zemského úřadu v Praze. Archivní výzkum byl zaměřen na materiály spojené s činností organizace Kameradschaftsbund a také Konrada Henleina. Dalším obsahově zajímavým zdrojem byla kniha Zdeňka Kárníka *České země v éře*

¹ SPANN, Othmar. *Der wahre Staat*. Leipzig: Quelle & Meyer, 1921. 386 s.

² JEŘÁBEK, Martin. *Konec demokracie v Rakousku, 1932–1938. Politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004. 255 s. ISBN 80-86569-51-9.

³ SCHNELLER, Martin. *Zwischen Romantik und Faschismus. Der Beitrag Othmar Spanns zum Konservatismus in der Weimarer Republik*. Stuttgart: E. Klett, 1970. 225 s.

⁴ NOVOTNÝ, Lukáš. Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie. Příspěvek k dějinám ideových předpokladů rakouského "stavovského státu". In: *Svět historie - historikův svět. Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*. Liberec, 2007, s. 65–80.

První republiky,⁵ která se snaží o objektivní analýzu událostí, jež vytvářely dějiny ČSR. Podnětný je také článek Jörga K. Hoensche *Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*,⁶ který sice stručně, ale o to výstižněji analyzuje činnost Kameradschaftsbundu. Zajímavý pohled na vývoj organizace Kameradschaftsbund a jejího postupného zániku nabízí také John Haag ve svém článku *Knights of the Spirit: the Kameradschaftsbund*.⁷ Haag vyzdvihuje skutečné snahy Kameradschaftsbundu, vycházející ze Spannova učení a následně analyzuje aspekty, jež přispěly ke změně orientace těchto snah. Vzrůstu Velkoněmecké říše a jeho působení na problematiku sudetských Němců se věnuje ve své knize *30.1.1933 nástup Hitlera k moci: začátek konce Československa* Antonín Klimek.⁸

⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938): díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

⁶ HOENSCH, Jörg K. Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta. In: *Dějiny a současnost*. 1999, No. 5, s. 34.

⁷ HAAG, John. Knights of the Spirit: the Kameradschaftsbund. In: *The Journal of Contemporary History*. 1973. Vol. 8, No. 3, s. 133–153.

⁸ KLIMEK, Antonín. *30.1.1933 nástup Hitlera k moci: začátek konce Československa*. 1. vyd. Praha: Havran, 2003. 197 s.

2 Spannismus

Ideologickou základnu pro organizaci Kameradschaftsbund utvářel filozofický koncept rakouského profesora Othmara Spanna. V Rakousku po první světové válce panovala celková nespokojenost vycházející nejen z hospodářské krize, ale také z vzniku nové Rakouské republiky. Konec první světové války přinesl začátek moderní doby. Staré velké monarchie se rozpadly a vznikla řada nových nástupnických států. Rakouská republika byla jedním z nich. Chyběl jí však potřebný patriotismus a nadšení z nově nastalé situace. Rakušané vnímali vznik svého samostatného státu s jistým rozčarováním a nepochopením. Rakousko se po první světové válce ocitlo v hospodářské a na to navazující politické krizi. V důsledku nastalých změn a hospodářských potíží se změnila i míra vlivu u jednotlivých společenských tříd. Zatímco střední třídy na svém vlivu spíše ztrácely, postavení byrokracie a armádních špiček se prudce zlepšovalo. Právě tyto složky společnosti byly paradoxně rozpadem monarchie nejvíce ořeseny.⁹

Situace, ve které se rakouská společnost vyskytla, dávala mnoho podnětů „k vytváření negativních postojů vůči republice, parlamentarismu a v konečném stádiu proti demokratickému principu vlády jako takovému“.¹⁰ Právě v tomto období se objevuje osoba Othmara Spanna, který přichází se svým konceptem univerzalistického pojetí stavovského státu, ve kterém vidí řešení stávající krize.

Othmar Spann byl rakouský filozof, ekonom a sociolog. Pocházel z Vídně, avšak od roku 1909 působil také na Vysokém učení technickém v Brně, kde vyučoval ekonomii.¹¹ Zde se vytvořil jeho vztah k České zemi. Obeznámil se zde s národnostními spory mezi Čechy a Němci, které daly podnět k napsání některých z jeho pozdějších prací o národním vědomí. Je také možné, že jeho politické smýšlení, které utvářelo ráz jeho spisů, ovlivnila právě protičesky laděná mentalita českých Němců.¹² Roku 1919

⁹ NOVOTNÝ, *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie*, s. 66.

¹⁰ JEŘÁBEK, s. 24.

¹¹ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 13.

¹² BALLESTREM, Karl – OTTMANN Hennig. *Politická filosofie 20. století*. Praha: Oikoyomenh, 1993, s. 92.

začal přednášet národní ekonomii a sociologii na univerzitě ve Vídni, kam se po první světové válce vrátilo studovat také mnoho sudetských Němců.¹³

Jeho nejvýraznější filozofická teorie vyjadřovala protidemokratické smýšlení, jež však nebylo netypické pro rakouskou filozofii 20. let 20. století. Spannova koncepce stavovského státu spoluvytvářela ideovou koncepci, na základě které byl v Rakousku vytvořen „stavovský stát“ v čele Engelbertem Dollfussem či Kurtem Schuschniggem.¹⁴

Prostřednictvím svých přednášek a následným působením jeho žáků dosáhly Spannovy myšlenky velkého vlivu nejen v Rakouské republice, ale rozšířily se i za její hranice. V Československé republice na spannismu stavěla především organizace Kameradschaftsbund, kterou reprezentovali sudetští Němci.

Svou koncepci vyjádřil Othmar Spann ve své knize *Der wahre Staat*. Jeho představy jsou protimarxisticky a protiliberálně laděné a jejich základem je myšlenka, že „demokratický stát má vystřídati stát vedený dle zásady vůdcovské a organizovaný stavovsky. Vedení v tomto státě má vykonávat rovněž ‚stav‘, tak zvaný ‚státní stav‘. Nositelem tohoto státního stavu má být ‚vrstva řídicí stát‘, kterou je třeba výchovou připravit pro vůdcovství“.¹⁵ Spannovo dílo začíná definicí pojmů univerzalismus a individualismus a jejich rozlišením. Na tomto základním rozdělení následně Spann vytváří svou teorii, přičemž neustále upozorňuje na logickou provázanost.

Celá jeho koncepce je značně idealistická, což souvisí mimo jiné také s tím, že se Spann inspiroval německým romantismem. Právě období romantismu ve společnosti vytvářelo situaci, která působila na potlačení individualismu. Spann naopak kritizoval osvícenství, které podle něj vedlo k izolaci jedinců od společenství.¹⁶

2.1 Individualismus a univerzalismus

Spann doporučoval univerzalistickou konstrukci státu, kterou staví do protikladu k individualistické, na které vidí jen to negativní. Individualismus vnímal ve dvou rovinách – politické a ekonomické. Z politického pohledu dochází ke krizi

¹³ NOVOTNÝ, Lukáš. Kameradschaftsbund. Contribution to the History of the Czech-German Relationship (Part one). In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2008, s. 291.

¹⁴ JERÁBEK, s. 37.

¹⁵ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 13.

¹⁶ SCHNELLER, s. 39–40.

individualismu kvůli vzniku myšlenek, které by mohly vést k zavedení diktatury. Z ekonomického hlediska pak přichází krize, jelikož principy komunismu začaly ohrožovat kapitalistické uspořádání.¹⁷

Konkrétně kritizoval liberalismus a demokracii, jakožto uspořádání založené na individualistickém pojetí. Takovéto způsoby organizace upřednostňují jednotlivce před celkem. Stát je zde vnímán jakožto „dohoda autonomních individuí o společenské smlouvě a o vládě“.¹⁸ Podle Spanna však toho pojetí státu není zcela optimální.

Spann dával tedy individualismus do kontrastu s univerzalismem. Nejdříve si všímal jejich vzájemných rozdílů po stránce organizační. Zabýval se tím, jak oba proudy vnímají okruh povinností spojený s organizací. Spann vnímal organizaci ve dvou rovinách, jako tzv. *Gemeinschaft*, neboli duchovní společenství, a *Genossenschaft*, neboli fyzickou spolupráci v rámci jednoho společenstva. Jako příklad takovýchto způsobů organizace lze uvést vzdělávací spolek a odborovou organizaci. Vzdělávací spolek pečuje o duchovní vlastnosti společenstva. Jedná se o aktivizaci přednášek, diskuze a celkově rozvíjení vzdělání společnosti. Oproti tomu odborová organizace koordinuje společné jednání. Jedná se tedy například o stávkou. Spann tedy viděl v ideji státu soulad obou těchto složek.¹⁹

Rozdíl mezi individualismem a univerzalismem Spann spatřoval především v tomto rozlišení. Individualismu přiřadil *Genossenschaft*. Tedy organizaci společnosti a jejího jednání. Každý jedinec je duchovně soběstačný. Nemůže tedy existovat žádná vyšší zastřešující forma duchovního spojení. Z hlediska individualismu má tedy „organizace za úkol zmírňovat konflikty mezi individuí“.²⁰ Má se pokoušet o harmonické fungování společnosti, kterého by bylo dosaženo umožňováním co největší míry svobody pro každého jedince a s tím související co nejméně zásahů v oblasti právních nařízení.

Do protikladu staví opět univerzalistické pojetí státu, které naopak reprezentuje *Gemeinschaft*. Stát je tedy založen na duchovních hodnotách. Organizace v tomto pojetí

¹⁷ NOVOTNÝ, *Kameradschaftsbund. (Part one)*, s. 291.

¹⁸ NOVOTNÝ, *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie*, s. 68.

¹⁹ SPANN, s. 105.

²⁰ Tamtéž, s. 105.

má zajistit „nejvšlejší a nejrozmanitější duchovní spojení mezi jednotlivci“.²¹ Celek stojí tedy v popředí a je na něj kladen větší důraz, než na jednotlivce.

2.1.1 Kritika demokracie

„Politické systémy univerzalizmu chtějí proto co možná nejvíce organizovat, zejména v duchovní rovině; politické systémy individualismu, ‚demokracie‘ a ‚liberalismus‘, chtějí naproti tomu organizovat co nejméně“.²² Každá organizace je založena na principu nadřazenosti a podřazenosti. V každé organizaci lze nalézt vnitřní strukturu, která určuje nadřazenost či naopak podřazenost jednotlivých elementů v rámci společnosti. Spann neopomíná ani na vůdčí sílu (*Herrschergewalt*), která je dle něj také nutná pro existenci každé organizace.

Jak po stránce organizační, tak z hlediska problematiky vůdčí síly, vidí Spann v praxi několik problémů. Způsoby vedení každé organizace neboli různé formy vlády, Spann rozčleňuje na monarchii (vláda jednoho člověka), aristokracii (vláda skupiny lidí) a demokracii (vláda většiny či všech). Demokracie, jakožto vláda všech, je nejtypičtější pro individualistickou organizaci, protože každý jedinec se může podílet na vládě. V demokracii však není možné, aby se realizovala zároveň i vůdčí síla (*Herrschergewalt*). Ta je možná jen v monarchii a aristokracii. Vůdčí síla se v demokracii realizuje prostřednictvím všech lidí, jelikož všichni se podílejí na vládě. Toto uspořádání představuje důležitou součást přirozeného práva.²³

V demokratickém systému je tedy maximálně podporován přirozeno-právní individualismus. Většina rozhoduje o věcech vlády. Je potřeba zdůraznit, že Spann vnímal demokracii, právě z tohoto, poněkud omezeného, hlediska; a to jakožto rozhodování většiny namísto věcného rozhodování. Jakožto takovou demokracii odmítal, neboť v ní viděl jen mechanické rozhodování většiny. V takovémto státním uspořádání mu chyběl důraz na hodnoty. Každý má hlas, ale váha hlasu každého jednotlivce je rovna hlasu všech ostatních. Spann odmítá individualistická pojetí státu, jelikož v těchto státních uskupení vidí možnost vzniku masové společnosti, která

²¹ Tamtéž, s. 106.

²² NOVOTNÝ, Othmar *Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie*, s. 70.

²³ NOVOTNÝ, Lukáš. „Nicht die Mehrheit soll herrschen, sondern das Beste.“ A Contribution to the History of Ideological Assumptions of the Austrian „Estates’ State“. In: *Prague Papers on the History of International Relations*. Prague – Vienna, 2007, s. 286.

nedokáže ocenit skutečné hodnoty a může vést k potlačování všeho šlechtného a výjimečného.²⁴

Othmar Spann odmítal také demokratický princip hlasování. Sčítání hlasů považoval za mechanickou činnost s důsledkem „projevení náhodné vůle určené názorem většiny“.²⁵ Podle Spanna by o vládě neměla rozhodovat většina, nýbrž ti nejlepší ze společnosti (*die Beste*). Ti nejlepší jsou zvoleni vůdci, díky jejich duchovně vznešenému charakteru a schopnosti vládnout rozumně. Náleží jim tak právo pečovat o národní duši.²⁶

Spann zde začíná volně navazovat definicí univerzalizmu, jakožto společnosti, v níž je větší důraz kladen na jakési nadindividuální duchovno, než na jednotlivce. Tuto duchovní jednotu může představovat právě stát, jakožto zastřešující organizace. Projevem vůle jsou v takto organizované státu právě rozhodnutí těch nejlepších z něj (*das Beste*).

Spann vnímal některé duchovní hodnoty jako dané a právě hlasování o těchto hodnotách je nejvíce podrobováno kritice v jeho pojetí demokracie. Lid by měl být naplněn důvěrou ve vůli a rozhodnutí „těch nejlepších“. „Důležité principy by se podle Spanna neměly měnit podle názoru náhodně vybrané většiny, nýbrž by měly platit z jednoho prostého důvodu – protože ‚ti nejlepší‘ chtějí, aby platily. Demokracie chce naproti tomu o pravdě hlasovat“.²⁷ Pro Spanna byl celý koncept hlasování o pravdě zcela nelogický. Považoval pravdu totiž za něco, co je prosazováno samo sebou, díky své podstatě, a nikoli díky odsouhlasení většinou obyvatel.²⁸ Demokratický systém tedy považoval za „mechanizaci organizace státu za současné likvidace hodnotové základny hlasováním, vládou většiny“.²⁹ Rozhodování „těch nejlepších“ o tom, které principy by měly být trvalé, je prováděno opět s důrazem na duchovní hodnoty.

Přiblížení individualismu a univerzalizmu představuje však jen jednu část Spannovy kritiky demokratického systému. Ve své práci se Spann dále dostává ke kritice dalších součástí demokracie, jež považuje za nedostatky tohoto systému.

²⁴ SPANN, s. 108–109.

²⁵ NOVOTNÝ, *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie*, s. 73.

²⁶ HAAG, s. 135.

²⁷ NOVOTNÝ, *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie*, s. 73.

²⁸ HAAG, s. 135.

²⁹ SPANN, s. 110.

2.2 *Zdání vůle lidu*

Spann navazuje kritikou tzv. vůle lidu. Celý tento pojem považuje za pouhou fikci. Spann spatřuje problém v přesvědčení, že každý občan má určitou politickou vůli. Ve skutečnosti, tomu podle něj tak není, jelikož kdyby tomu tak bylo, „názor většiny by nemohl mít žádnou hodnotu a o pravdě by se nedalo hlasovat“.³⁰ Skutečnost je podle Spanna odlišná. „Lidé hlasují, ale nemají žádný názor na problém a postrádají jakoukoli vůli“.³¹ Lidé jsou často manipulováni a jejich názor je značně ovlivněn médii. Podle Spanna, „dříve, než se vůle lidu může projevit jako politická vůle, musí být nejdříve vytvořena vůdci“.³² Logika demokratického systému je tedy stočena do bludného kruhu, kde lidé neříkají svým politickým vůdcům, co by měly dělat a jak by měli rozhodovat, nýbrž tito vůdci prostřednictvím médií utváří názory lidí, tak aby byly shodné s jejich. Tento svůj názor Spann opírá o dějiny a dochází k závěru, že „čistá forma demokracie nikdy neexistovala“.³³ „Othmar Spann došel k tomu, že politická organizace demokratického systému se skládá z vůdců a z ovládaných a že politická vůle organizovaných lidí (masy) je tvořena samostatnými vůdci. Z této skutečnosti podle něj vyplývá jednoznačný závěr – masa je určena k politické bezvýznamnosti“.³⁴

Spann v tomto spatřuje důkazy pro upřednostnění univerzalistického pojetí státu, které stojí především na duchovní jednotě, kterou vytváří vůle vůdců. Ti tak podle Spanna rozhodují za vůli-postrádající lid. Podle Spanna má lid v demokracii paradoxně ještě menší možnost podílet se na výkonu politické moci než v absolutistickém státě.³⁵

2.3 *Polemika s Hansem Kelsenem*

Spann svou kritiku demokracie objasňuje dále. Zabývá se definicí demokracie, jako politickým systémem, který umožňuje největšímu počtu obyvatel, aby se pokusili sami stát se vůdci, a dává také možnost projevu menšinám. Tento názor reprezentuje například významný rakouský právník, otec rakouské ústavy a obránce demokracie Hans Kelsen.

³⁰ NOVOTNÝ, *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie*, s. 74.

³¹ Tamtéž, s. 74.

³² SPANN, s. 110.

³³ Tamtéž, s. 112.

³⁴ NOVOTNÝ, *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie*, s. 75.

³⁵ SPANN, s. 113.

2.3.1 Volba vůdců

Spann se nejdříve zaměřil na tu část definice, jež říká, že vůdci jsou vybíráni z velkého počtu uchazečů. Základní kámen své kritiky postavil na otázce, kdo jsou ti, co volí. Je to lid, masa. Podle Spanna má „nejlepší vyhlídky stát se vůdcem ten, kdo apeluje na nejnižší instinkty masy“.³⁶ Masa se dá lehce zmást dobrými řečníky a zapomene na skutečné hodnoty. V demokracii se tak naskýtá obrovská příležitost pro demagogy, avšak duchem obdaření jednotlivci se prosazují jen s obtížemi. Přeceňují totiž intelektuální možnosti masy, když spoléhají na to, že pravda se projeví sama díky své podstatě a lidé si ji uvědomí. Lidé však neustále přejímají názory, jelikož neznají složitost celé problematiky. Podle Spanna by vláda „těch nejlepších“ odstranila chaos a působení demagogů z vlády.³⁷

I v tomto případě se Spann opírá o důkazy z historie. Jako příklad uvádí Perikla nebo bratry Gracchovy. Po té, co tyto osobnosti skončily svou vládu a moc převzala masa, ušlechtilé ideje začaly ustupovat povrchnějším názorům a zábavě. Podle Spanna také nejsou důvěryhodní lidé, kteří změnili své postavení. Když se někdo dostane do vyšší společenské vrstvy, než je jeho původní, brzy si najde kontakty, získá nadvládu a toho, kdo mu do jeho postavení pomohl, si podrobí.³⁸ Potvrzuje to podle Spanna fakt, že lepší obvykle v dlouhodobé situaci ustupuje horšímu. Volbu vůdců tedy Spann považuje za zásadní nedostatek demokratického systému.

Spann zastává názor, že z tohoto pohledu je lépe funkční hierarchický systém. Tedy společnost, která by byla řízena systémem vůdců, přičemž hlavní moc při rozhodování by náležela vždy nejvyšším vůdcům. Následně by byl tento směr výkonu moci přejímán nižšími vůdci. Nižší vůdci by tedy byli odpovědní za své činy vůdcům, stojícím v žebříčku nad nimi. V celé této Spannově představě stavovského státu korunuje existence elity, již by představovali ti nejschopnější ze společnosti. Spann, poněkud romanticky, stručně popsal tyto nejlepší jedince jako „výrazné osobnosti, jež tvoří historii (*Geschäftsführer des Weltgeistes*); dívají se do světa idejí a uskutečňují je v dějinách. V jeho pojetí měli vůdci pozici samostatných činitelů ve sféře státu,

³⁶ Tamtéž, s. 115.

³⁷ HAAG, s. 135.

³⁸ NOVOTNÝ, „*Nicht die Mehrheit soll herrschen, sondern das Beste*,“ s. 289.

náboženství a kultury. Svou sílu a moudrost čerpali z objektivního duchovna, a proto by měli být zproštěni jakékoli kontroly a kritiky“.³⁹

2.3.2 Spolupráce s menšinami

V další části rozboru Kelsenova názoru na demokracii Spann kritizuje schopnost demokracie spolupracovat s menšinami. Kelsen to považoval za podstatnou součást demokracie, která dokazuje, že právo na podílení se na moci má skutečně každý. Avšak podle Spanna je to zbytečnost, která komplikuje plynulý chod státních záležitostí. Menšině by neměl být dáván prostor pro ochromení chodu státu.⁴⁰ Spann uznává, že pokud jsou si různé politické strany názorově blízko a mají stejný názor na vyřešení určité situace či problematiky, mohou se spolu domluvit. Avšak v případě opačné situace, kdy politické strany zastávají zcela protichůdné názory, je konsenzus téměř nemožný. Spann tuto situaci označil jako „politický relativismus demokracie.“ Opět se pro přesvědčení o svých názorech opírá o historii a na příkladech Alexandra Velikého, Ceasara či Napoleona ukazuje, že po určité době existence demokratického systému, se tento dostane do situace, kdy názory jeho politických vůdců jsou natolik různé a protichůdné, že jediným řešením se zdá být státní převrat a nastolení absolutistické vlády.⁴¹

2.4 Kritika marxismu

Spann tedy oproti individualismu jednoznačně prosazoval univerzalismus. Přesto však sám uvedl, že i v univerzalisticky uspořádaných organizacích existují výjimky, které nelze považovat za správné vedení státu.

Spann prosazoval tzv. kinetický univerzalismus, který má základ v duchovní sféře, čili v rozvoji společenského života, kultury, apod. Ve své koncepci vycházel z teoretické roviny a naopak vystupoval proti empiricky dokazatelným faktům. Faktické vědění podle něj neovládá duchovní oblast společnosti. Hlavní je to nadsmyslové a iracionální.⁴²

³⁹ NOVOTNÝ, *Kameradschaftsbund. (Part one)*, s. 294.

⁴⁰ NOVOTNÝ, *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie*, s. 77.

⁴¹ SPANN, s. 117.

⁴² SULÍK, Otakar. *Stavovské zřízení?: objasnění a kritika korporatismu*. Praha: Sdružení abstinentů-socialistů v ČSR, 1936, s. 82.

Spann rozlišoval i tzv. falešný univerzalizmus, do kterého řadil marxismus a socialismus. Jelikož rozhodující prvek spatřoval v duchovní sféře, stavěl se proti marxismu, který má základ spíše ve sféře materiální. Od rozvoje ducha odvozoval Spann vývoj všech částí společnosti, a to včetně vývoje hospodářství a materiálních statků. Toto pojetí je v rozporu s marxismem, který vidí základ rozvoje společnosti ve vědeckém materialismu.⁴³ Spann byl přesvědčen, že marxistické vize jsou v praxi neproveditelné a komunismus chtěl překonat právě vyvrácením marxismu. Podle Spanna marxistická teorie slučovala individualistické a univerzalistické tvrzení, které ve skutečnosti stojí proti sobě. Kvůli této skutečnosti je marxismus značně rozporuplný.

V univerzalistickém pojetí je soudržnost společnosti založena na propojení skrze stavy. Stát představuje organizaci, která je držena pohromadě prostřednictvím vytvořené hierarchie. V té je vztah podřízenosti a nadřízenosti završen vládní mocí, která celou organizaci udržuje v chodu. Při nastolení beztřídní společnosti, tak jak to požaduje marxismus, je možné, že by se státní organizace stala nepotřebou a časem se i rozpadla.⁴⁴

2.5 Stavovský stát

Podle Spanna je pro společnost ideálním uspořádáním organizace, která staví na univerzalistických principech a je rozčleněna funkčním hierarchickým systémem, konkrétně systémem stavovským. Navazuje na středověké stavovské členění společnosti, ve kterém byli jedinci děleni na základě schopností a funkce, kterou pro společnost vykonávali. Ve stavovském systému by byla překonána třídní nesnášenlivost, která prostupuje moderní společnost.⁴⁵

Společnost Spann vnímá jako organismus, v němž každá jeho část přispívá k optimálnímu fungování celku. Stavy představují jednotlivé části, jakési orgány, které zajišťují fungování celku. Stát vzniká sám ze sebe, není odvozen z individuů v něm žijících. Celek je pro Spanna významnější než jednotlivce, protože teprve ze skupiny lidí, nikoli z jednotlivce, může vzniknout společenský život a kultura, které vytváří

⁴³ SCHNELLER, s. 69.

⁴⁴ JEŘÁBEK, s. 40.

⁴⁵ HAAG, s. 135.

duchovní základ společnosti. Ten je základem pro celé Spannovo univerzalistické pojetí státu.⁴⁶

Podle jeho teorie by měla být společnost řízena systémem vůdců, kteří by reprezentovali svůj stav. Z nejvyššího stavu by přecházel výkon moci a také celkové vize na nižší stavy. Spann rozlišuje dvě základní kategorie stavů. Nejvyšší, stav ducha a činné stavy, které se v pyramidě nacházejí pod ním. Stav ducha představuje základ stavů činných a nevykonává žádnou činnost. Jeho aktivita je vykonávána na úrovni ideového působení a má tedy spíše latentní podobu. Jeho působení je patrné až v konkrétní činnosti činných stavů.⁴⁷

Na vrcholu společnosti, tedy ve stavu ducha, by měli být ti nejmoudřejší ze společnosti, kteří jsou představováni odborníky ze sféry vědy, umění a náboženství. Pod nimi, v činném stavu, by byli státníci, vojevůdci a kněží. Vojevůdci měli také na starost obranu státu proti vnějšímu nebezpečí. V dalším stavu by se nacházeli odborníci z hospodářské sféry, pod nimi měšťanstvo nebo úředníci a v nejnižším pátém stavu by se nacházeli dělníci. Toto členění by mělo být prováděno na duchovním, neboli hodnotovém základu. Jedinec byl přiřazen do stavu nejen na základě své činnosti, ale přihlíženo bylo i k tomu, jaký duchovní význam má tato činnost pro společnost jako celek.⁴⁸

V individualistickém pojetí jsou jedinci vázáni do společnosti na základě vzájemné závislosti díky dělbě práce. V rámci stavovského státu je úkolem jednotlivých stavů vázat jedince do společnosti. Takže jedinec se stává součástí společnosti díky příslušnosti ke svému stavu, který je součástí celého systému stavovské společnosti. Stav pro člověka představuje prostředek ke společenskému životu.⁴⁹

Lidé jsou svobodní a rozvíjí své schopnosti ve prospěch společnosti, a to prostřednictvím činnosti ve svém stavu. Stavovská organizace vychází ze systému pracovních cechů, který je prostoupen pevnými pravidly a určuje každému jedinci okruh povinností vůči organizaci. Každý stav má v rámci celé organizace svá práva a hlas, aby mohl přispět do diskuzí o celkové hospodářské a sociální situaci. Prostor k vyjádření by byl každému stavu zprostředkován prostřednictvím zastřešující

⁴⁶ SCHNELLER, s. 39–40.

⁴⁷ JEŘÁBEK, s. 42.

⁴⁸ SIEGFRIED, Klaus Jorg. *Universalismus und Faschismus: das Gesellschaftsbild Othmar Spann*. Wien: Europa Verlag, 1974, s. 74.

⁴⁹ SCHNELLER, s. 45.

organizace, tzv. stavovské rady, v níž by každá profesní skupina měla své zástupce. Každý stav by tedy obohacoval společnost svým zvláštním způsobem a svou činností přispívat k celkovému chodu státu.⁵⁰ Spann také klade důraz na výchovu, díky které si jedinci budují respekt k vyšším stavům a uvědomují si svou sounáležitost ke společnosti skrze svůj stav.

Součástí Spannovy filozofie, je také koncept autoritativního vedení státu. Přestože Spann hlavní rozhodovací sílu přisuzoval nejvyššímu stavu, začlenil do svého konceptu i vůdcovský princip. Jeho základem je jeden vůdce, v němž je koncentrována moc. Tohoto vůdce představuje jedinec, který je nejschopnější z nejvyššího stavu. Vůdce zprostředkovává vize stavům, které se následně přelévají z nejvyššího stavu na nižší. Vůdcovy vize jsou také základem pro šíření jednotného ducha do všech součástí společnosti, stavů.⁵¹

Zahraniční politika stavovského státu by měla být tvůrčí a odvážná. Naopak úkolem vnitřní politiky je jen dohled nad stavy, které pak sami organizují vnitřní záležitosti. Úkolem státu je tedy především dohled. Stát stojí na vrcholu hierarchické pyramidy stavovské společnosti. Opět je zde patrná hlavní úloha společnosti jako celku. Stavby jsou zdánlivě samostatné, ale podléhají státní autoritě, vládě.⁵²

Jako příklad takového uspořádání státu chápal Spann římsko-katolickou církev, která vytvářela nadnárodní spolek a spojovala lid na duchovním principu. Spann neslučuje pojem stát s pojmem národ. Přestože uznával, že z teoretického hlediska by měl univerzalisticky uspořádaný stavovský stát být internacionální, konstatoval, že v praxi lze docílit maximálně národních spolků.⁵³

⁵⁰ JEŘÁBEK, s. 42.

⁵¹ SCHNELLER, s. 51.

⁵² Tamtéž, s. 47.

⁵³ JEŘÁBEK, s. 37.

3 Vzepětí sudetského Německa

Myšlenky spannismu se zakrátko dostaly i do Československé republiky, kde získali rychle na atraktivnosti především u německé menšiny, která, podobně jako obyvatelé Rakouské republiky, nebyla spokojena s poválečným uspořádáním. „Pro sudetské Němce, kteří byli formováni desítky let trvajícím ‚národnostním bojem‘ (*Volkstumskampf*) a nyní hledali jakožto menšina vlastní identitu, bylo Spannovo pojetí národa (*Volkstumsbegriff*), zřetelně se lišící od nacionálněsocialistického učení, zvláště zajímavé“.⁵⁴ Spannova koncepce, jež byla založena na duchovním základu, se jim jevila jako vhodná alternativa oproti modernímu racionálnímu státu. Pro sudetské Němce byla již samotná válečná porážka zklamáním a po návratu do vlasti se z nich stali příslušníci menšiny. Snadno se u nich tak mohl objevit pocit křivdy, vyvolaný ztrátou výsadního postavení, kterého se jim dostávalo za Rakousko-Uherska. V nově utvořené Československé republice neviděli reálnou možnost podílení se na politickém životě a snadno začaly podléhat protidemokratickým myšlenkám.⁵⁵

K tomuto trendu dopomohl také fakt, že mnoho mladých sudetských Němců po válce pokračovalo v přerušovaných studiích na univerzitě v Praze či ve Vídni. Většina z nich si pro svá pokračující studia vybrala Vídeň, v níž neviděli symbol národního ponížení německého národa, ze kterého se v ČSR stala menšina. Také se tam setkali s pochopením svých tužeb o připojení k Říši. Při studiích ve Vídni na ně působil ideový vliv tamního přednášejícího Othmara Spanna. Ten vyzdvihoval unikátní schopnosti německého národa, spočívající ve schopnosti vnímat pravé vnitřní podstaty umění, filozofie a státnictví.⁵⁶

Němečtí historikové tyto tendence přisuzují k nacionalistické politice československých státníků. K eskalaci napětí mohla přispět například podpora Čechů v pohraničních oblastech, kde převažovalo německé obyvatelstvo. Faktem ovšem zůstává, že menšinová politika Československého státu byla ve srovnání se zbytkem Evropy demokratická a tolerantní. „Práva, jaká měly československé menšiny, neměla žádná menšina ve střední, jihovýchodní a východní Evropě“.⁵⁷

⁵⁴ HOENSCH, Othmar Spann, *Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 33.

⁵⁵ HAAG, s. 133.

⁵⁶ BALLESTREM – OTTMANN, s. 92.

⁵⁷ SLÁDEK, Zdeněk. *Demokratická republika: československo v letech 1918–1939*. Praha: Fortuna, 1991, s. 18.

Spolu s všudypřítomnou nespokojeností se soutěží politických stran a kompromisy, které byly podstatou demokratického systému, začal sílit sudetoněmecký nacionalismus, který se vyvíjel z romantických představ. „Tato nálada vyvolala proces organizační a ideologické proměny“,⁵⁸ jež přispěla k rozvoji, vzepětí a aktivizaci sudetoněmeckého politického nacionalismu. Začalo vnikat mnoho spolků, které se kvůli aktuální náladě snadno propojovaly a začaly mít dokonce i vliv na některé sudetoněmecké politické strany. Společným cílem těchto spolků bylo, „zformovat sudetoněmecké ‚národní společenství‘, které by vedly osobnosti, nikoli strany“,⁵⁹ Sebepochopení mládežnických sudetoněmeckých hnutí bylo značně elitářské. Princip, na kterém byla hnutí vystavěna, pokračoval po válce ve válečném duchu a spolky se vyznačovaly „přísnou, podle vojenského vzoru vybudovanou organizační strukturou, jež byla postavena na principu vůdcovství a poslušnosti, a duchovní orientací na nadosobní, zčásti náboženské, transcendentní ideály“.⁶⁰ Snažili se dosáhnout duchovní obrody celé společnosti. Mnoho představitelů mladé generace, kteří věřili těmto ideálům a snažili se je šířit, se dostalo do vlivných pozic v různých politických stranách nebo svazech a snažilo se tam své přesvědčení rozšířit i mezi ostatní členy a přetvořit tak vize svazů podle svých představ. Kvůli těmto snahám se rozmohl integrační proces, díky kterému se začala spojovat mládežnická hnutí. Prvním výrazným uskupením, které před rokem 1933 spojilo několik menších organizací, byl Německý tělovýchovný svaz (*Deutscher Turnverband – DTV*). Tento proces nacionalistického růstu vyústil ve vznik politické strany Sudetoněmecká vlastenecká fronta (*Sudetendeutsche Heimatfront – SHF*).

3.1 Kameradschaftsbund

Podle spannovského učení nebyl důležitý státní rámec, společný jazyk nebo stejná rasa, záleželo jen na jednotném duchovním základu, který „se projevuje v kulturních sférách – mravnost, náboženství, filozofie, věda a umění“.⁶¹ Tato duchovní sféra představuje podle konceptu Othmara Spanna to, co spojuje příslušníky národního společenství.

„Sebepochopení spolkové mládeže jako elitního předvoje na cestě k národnímu společenství, její úsilí o mnohostrannou proměnu uspořádání společenského a politického života, spolkovou organizační formu postavenou na hierarchickém vztahu

⁵⁸ HOENSCH, Othmar Spann, *Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 31.

⁵⁹ Tamtéž, s. 31.

⁶⁰ Tamtéž, s. 31.

⁶¹ Tamtéž, s. 33.

vůdcovství a poslušnosti a potřebu nadindividuálního smyslu bylo možné bez potíží sladit se Spannovými představami“.⁶² Pochopitelně nejvíc sudetoněmeckou menšinu v Československé republice zaujalo Spannovo vnímání národa, který není totožný se státem, takže státní hranice na něj nemají vliv. Sudetští Němci chtěli docílit stavu, v němž „sudetoněmecký kmen“ zaujme v nově zavedeném univerzalisticky uspořádaném státu pevné místo, které bude rovno ostatním německým kmenům a nebude tudíž potřeba přičleňovat sudetské oblasti obývané Němci k Říši.⁶³

Realizace tohoto cíle byla hlavní snahou politicky orientované výchovné práce, kterou se zabývali Heinz Rutha s Walterem Heinrichem již od dvacátých let. Oba působili v různých studijních kroužkách a skupinách, kde soustavně působili ve jméno šíření svých ideálů. Výrazný podíl na šíření tohoto trendu sjednocování sudetoněmeckých svazů měli členové organizace Kameradschaftsbund (KB), jejíž první zárodky byly ustaveny v roce 1926 z popudu Heinricha Ruthy a Waltera Heinricha. Mezi další zakládající členy patřili například Konrád Henlein, bankovní úředník Franz Köllner, student Walter Brand, Wilhelm Sebekovsky, Kurt Eckert či Wilhelm Rohn.⁶⁴

Původně byl Kameradschaftsbund založen pro účely neoficiálního označení rad starších Pracovního kroužku pro společenské vědy (*Arbeitskreis für Gesellschaftswissenschaften*). Do roku 1929 měl Pracovní kroužek již 400 členů z ČSR, Rakouské republiky, Sedmíhradska a Německa. V této době byl v ČSR Pracovní kroužek změněn na tzv. Svaz kamarádů, spolek pro národně- a sociálněpolitické vzdělávání (*Kameradschaftsbund, Bund für volks- und sozialpolitische Bildung*). Kameradschaftsbund byl ustaven na principech spannismu a sdružoval zástupce německých občanů v ČSR.⁶⁵

Walter Heinrich byl žák Othmara Spanna. Inspiroval se jeho učením o stavovském státu založeném na univerzalistickém základu a snažil se ho prakticky aplikovat prostřednictvím činnosti Kameradschaftsbundu. „KB se rychle vyvinul v politicky nejaktivnější a nejvlivnější ze všech rad starších vzešlých z mládežnických spolků“.⁶⁶

⁶² Tamtéž, s. 33.

⁶³ Tamtéž, s. 33.

⁶⁴ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 14.

⁶⁵ Tamtéž, s. 15.

⁶⁶ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 31.

Dalším žákem Othmara Spanna, který se stal také významným členem Kameradschaftsbundu byl Walter Brand. Brand také výrazně přispíval k upevnění myšlenek spannismu v rámci Kameradschaftsbundu. „Jeho hlavním účelem byla i propagace a praktické uskutečňování Spannovských nauk“.⁶⁷

Členskou základnu Kameradschaftsbundu vytvářelo kolem roku 1930 mezi 200 až 250 aktivistů. Celý spolek byl pochopitelně v návaznosti na Spannovské ideje hierarchicky uspořádán a na vrcholu jeho vnitřní struktury stál spolkový vůdce Walter Heinrich.⁶⁸ Ve výkonu jeho práce mu bylo nápomocné patnáctičlenné „Vedení svazu“ (*die Bundesführung*). Osm členů z tohoto vedení pocházelo z ČSR. Dalších pět mělo Rakouské občanství a zbylí dva žili v Německu. Osm sudetských Němců ve vedení svazu představovali: W. Brand, H. Neuwirth, H. Rutha, W. Sebekovsky, F. Köllner, E. Kundt, O. Kuhn, F. May. V žebříčku pod „vedením svazu“ se nacházel tzv. „užší kruh“, do kterého byli zařazeni ostatní důležití členové KB, kteří však již nepatřili k vedení svazu.⁶⁹ Na nejnižší příčce byl tzv. „širší kruh“, v němž se realizovali řadoví členové KB. Ze jmenného seznamu vůdčích představitelů je patrné, že důležitými postavami v rámci SHF byli právě představitelé KB.⁷⁰

Elitní však nebylo jen vedení spolku, nýbrž celá jeho členská základna. Aktivisté, kteří se chtěli stát členy, museli obstát v přísném výběrovém řízení a museli prokázat, že mají ručitele. Přesto měla většina členů s vedením organizace jen nepatrný kontakt. Úkolem členů bylo řídit se všemi předpisy a nařízeními vydanými vedením. Byli také vázáni zachovávat mlčení o vnitřních záležitostech, nařízeních a cílech Kameradschaftsbundu. Museli poslouchat pokyny vedení. Součástí jejich povinností bylo také seznámení se s Spannovým učením.⁷¹

V Kameradschaftsbundu byl kladen důraz na kázeň, ale také rozvíjení přátelského ducha, což mělo přispívat k celkovému rozvoji duchovní sféry společenského života. KB se snažil ideologicky působit především na národnostní sebezáchovu mládeže, která

⁶⁷ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 15.

⁶⁸ HAAG, s. 137.

⁶⁹ Do této skupiny lze zařadit tyto osoby: F. Künzel, K. H. Frank, W. Pohl, A. Vogt, R. Hetz, K. Oberdorfer, E. Tscherne, R. Schiketanz, W. Rümmler, R. Lammel, W. Brandner, H. Butschek, A. Sandler, W. Rohn, H. Ettger, E. Schmued, A. Müller.

⁷⁰ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 17.

⁷¹ HAAG, s. 138.

měla přispět k výsledné společenské jednotě a politické jednomyslnosti celé generace. Jeho cílem bylo vytvořit intelektuální elitu duchovně nadřazených vůdců. Tito vůdci měli být následně dosazeni na místa vůdců celé společnosti.⁷² „Takto se měla překonat politická a společenská nejednotnost sudetských Němců a zároveň se tak měli – v souladu se Spannovou koncepcí státu – na své úkoly připravovat potenciální příslušníci budoucího ‚státního stavu‘.“⁷³ Z praktického hlediska se měl jejich cíl projevit jako přetvoření Československé republiky na federalistický mnohonárodnostní stát. Stavovsky organizovaný stát měl překonat nekoordinovanou a protichůdnou činnost sudetoněmeckých spolků a stran a dopomoci k vytvoření základu pro pevný kmen sudetských Němců. „Zcela jednoznačně požadoval Walter Heinrich roku 1928 v Krupce ‚rozbití stran a parlamentarismu‘ jako předpoklad vytvoření ‚nového státu‘.“⁷⁴ KB očekával, že prosazením své představy existence kmenů fungujících v rámci stavovské organizace, budou překonány národnostní a sociální problémy. Jedním z odvětví, které k tomu měly dopomoci, mělo být stavovsky uspořádané hospodářství, které mělo představovat „střední cestu mezi nespoutaným kapitalismem a socialismem“.⁷⁵ Privilegovanější vedoucí postavení v hospodářském stavu by měli podnikatelé. Stát by ale zajišťoval důstojné postavení pro všechny pracující. Vedle podnikatelské sféry by tedy dál existovalo „státní řízení ekonomiky, státní sociální politika a státní kontrola rozdělování národního důchodu“.⁷⁶

Kameradschaftsbund akceptoval Československou republiku jako státní rámec, v němž hodlal usilovat o naplnění svých národnostních aspirací. Počítal tedy s existencí Československa i do budoucna a v jeho programu nehrálo připojení k německé říši žádnou roli. „Koncepce Kameradschaftsbundu byla proto dlouhodobá“.⁷⁷ Představitelé Kameradschaftsbundu představili svou vizi kmenové koncepce a její reálné uskutečnění odhadovali dokončit do třiceti let.

„V zájmu dosažení tohoto cíle navrhli Heinrich a Rutha infiltraci sudetoněmeckých stran a spolků členy KB, kteří tam měli obsadit co nejvlivnější pozice, jednotlivé organizace přetvořit zevnitř a dosáhnout toho, aby sledovaly linii určenou

⁷² Tamtéž, s. 138.

⁷³ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 33.

⁷⁴ Tamtéž, s. 33.

⁷⁵ Tamtéž, s. 33.

⁷⁶ Tamtéž, s. 33.

⁷⁷ Tamtéž, s. 33.

Kameradschaftsbundu“.⁷⁸ Příznačné pro činnost Kameradschaftsbundu nebylo tedy vykonávání obvyklé spolkové činnosti, nýbrž plánovitě pronikání jejích členů do vedení jiných sudetoněmeckých organizací a institucí, kde je následně měly podrobit svému ideovému působení. Tímto způsobem chtěli dosáhnout pevnějšího duchovního semknutí sudetských Němců, které by vyústilo v jednotný kmen.⁷⁹ Členové Kameradschaftsbundu Künzel, Hodina a Preibsch působili v německé agrární straně (*Bund der Landwirte*), Sebekovsky v DNSAP, Liehm v DNP. Působili také v německých stranických orgánech, jako byl například Svaz Němců (*Bund der Deutschen*), *Kulturverband* či Svaz německých měst a okresů (*Verband der deutschen Städte und Bezirke*).⁸⁰

Největšího úspěchu však dosáhl prostřednictvím této taktiky člen Kameradschaftsbundu Konrad Henlein, který působil v Německém tělovýchovném svazu (*Deutscher Turnverband - DTV*). Jeho prostřednictvím působil na sudetoněmeckou mládež a vychovával ji v duchu kmenové koncepce na stavovské bázi.⁸¹ Kvůli výraznému vlivu, který *Deutscher Turnverband* získal, se vedení Kameradschaftsbundu rozhodlo přiřadit Konrádu Henleinovi asistenta. Tím se stal Walter Brand, který dosud vykonával funkci pokladníka v rámci KB. Brandovy organizační schopnosti doplňovali Henleinovy administrativní dovednosti.⁸²

Walter Brand představoval jednoho z nejmladších avšak zároveň nejvíce talentovaných členů KB. Roku 1927 začal studovat na univerzitě ve Vídni. Během svých studií získal doporučení od Waltera Heinricha, na jehož základě byl přijat do „Spannova kruhu“ jeho nejbližších a nejnadanějších studentů. Po čase se stal Spannovým oblíbencem a asistoval mu při jeho práci. V roce 1931 se Brand vrátil do Prahy, kde začal pracovat ve funkci ředitele národně-vědeckého institutu německé univerzity.⁸³ Brand byl důležitou součástí organizace Kameradschaftsbund, kde z počátku zastával funkci pokladníka a později se stal vedoucím v oblasti propagace. Roku 1932 se stal ideologickým

⁷⁸ Tamtéž, s. 33.

⁷⁹ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 15.

⁸⁰ CESAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938, díl II., 1930–1938*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 209.

⁸¹ RICHTER, Karel a kol. *Bez démonů minulosti: česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha: Rodiče, 2003, s. 66.

⁸² HAAG, s. 140.

⁸³ Tamtéž, s. 140.

vedoucím v rámci Deutscher Turnverband a začal zprostředkovávat Spannovy myšlenky širší společnosti. Byl také aktivní žurnalista a pod svými články se podepisoval pseudonymem Circumspe.⁸⁴

Deutscher Turnverband však nepředstavoval pouze tělovýchovný svaz, nýbrž také prostředí pro nenápadnou politickou agitaci. Různé sportovní akce a soutěže se často stávaly příležitostí k politicky laděným proslouvům. Henleinova kariéra v rámci DTV poměrně rychle stoupala. Již v květnu 1931 se dostal do vyššího vedení tím, že byl zvolen svazovým náčelníkem tělocviku DTV. V létě roku 1933 byl vyslán spolu s československou delegací reprezentantů DTV na turnerské slavnosti všech zahraničních Němců, které se konaly se Stuttgartu. Tyto slavnosti organizovalo již nacistické Německo. Henlein zde zřejmě zaujal samotného Hitlera, což bylo považováno za velkou poctu.⁸⁵ V ČSR Henleinova autorita posílila díky slavnosti turnerů konané v Žatci v červenci roku 1933. Celá slavnost se těšila velké účasti a početnosti členů svazu. Již v této době tedy bylo předpokládáno, že vůdcem budoucí jednotné sudetoněmecké strany se stane právě Henlein.⁸⁶

Henlein v duchu Spannovských idejí prosazoval v DTV vůdcovský princip. „Podařilo se mu například snížit počet členů ústředního vedení z 13 na 5 a v tomto užším vedení preferovat pravomoci předsedy. Systematicky směřoval ve struktuře DTV k omezení volitelnosti funkcionářů a jejímu nahrazení jmenováním vyšším vůdcem“.⁸⁷ Henlein se také pokoušel prosadit uvedení činnosti DTV mimo vliv politických stran. DTV měla představovat organizaci stojící mimo dosah působení politických stran. Posléze Henlein navrhoval samotné rozpuštění všech sudetoněmeckých stran a jejich následné spojení v jednotném sudetoněmeckém hnutí, pro které by poskytl členskou základnu tvořenou ze členů DTV, což znamenalo zhruba 170 000 osob. V roce 1931 pro takovouto myšlenku ještě nebyla vhodná společenská atmosféra, avšak v roce 1933 se toto stalo reálným vytvořením SHF.

⁸⁴ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 2.

⁸⁵ KÁRNÍK, s. 185.

⁸⁶ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 16.

⁸⁷ KÁRNÍK, s. 186.

3.2 Vznik SHF

Do roku 1933 získal Kameradschaftsbund téměř dokonalou kontrolu nad sudetoněmeckými organizacemi a vytvořil si tak stabilní podporu pro svou další politickou činnost. Organizace Kameradschaftsbund nebyla politická organizace v pravém smyslu slova a proto i její členská základna nebyla příliš početná.⁸⁸ Avšak z vůdčích osobností Kameradschaftsbundu lze jmenovat například Waltera Branda, Ernsta Kundta, Hanse Neuwirtha, Wilhelma Sebekowského a Konráda Henleina.⁸⁹ KB měl málo členů, avšak různé sféry sudetoněmeckého veřejného života ovlivňoval prostřednictvím svých sympatizantů a důvěrníků. Kameradschaftsbund vytvořil celou síť sympatizujících skupin, které mu pomáhaly uskutečňovat jeho vize.⁹⁰

Podpory těchto sympatizantů využila i Sudetoněmecká vlastenecká fronta (*Sudetendeutsche Heimatfront - SHF*), která byla založena 1. října 1933. SHF bylo politické hnutí zastupující zájmy sudetských Němců. V první fázi jejího vývoje ve vedení dominovali právě členové Kameradschaftsbundu. V čele SHF stál Konrád Henlein, který vydal k vzniku strany prohlášení. Vysvětloval v něm, že SHF usiluje o překonání politického stranictví tím, že v sobě chce sdružit všechny sudetoněmecké strany a hnutí. SHF si kladla za cíl reprezentovat „sudetoněmecký kmen“ (*Sudetendeutscher Stamm*) v rámci celého národního společenství (*Volksgemeinschaft*).⁹¹

Celé prohlášení se neslo v duchu idejí Kameradschaftsbundu a bylo jasným důkazem toho, že SHF se na počátku svého vývoje „chtěla vydat svébytným, od rétoriky a programu nacionálního socialismu odlišitelným ideologickým a programovým kurzem; projevovalo se to připraveností uznat československý stát, formulací cíle, kterým je duchovní rozvoj sudetských Němců, zdůrazněním křesťanského světového názoru, především však důrazem na stavovskou ideu“.⁹²

Pojem „sudetoněmecký kmen“ byl v tomto prohlášení použit poprvé a řadil sudetské Němce mezi ostatní německé kmeny v rámci jednoho celoněmeckého národního

⁸⁸ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 33.

⁸⁹ KÁRNÍK, s. 186.

⁹⁰ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 33.

⁹¹ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 16.

⁹² HOENSCH, *Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 34.

společenství. Cíl SHF o sjednocení sudetských Němců se po čase ukázal být proveditelným, když se SHF 20. června 1934 označilo za největší německé politické hnutí v ČSR a prohlásilo, že disponuje 85 000 členy.⁹³

Přes snahu o překonání stranictví si SHF musela zbudovat organizační strukturu, aby mohla fungovat. Centrála, kterou řídil sám Henlein, se nacházela v Chebu. Dále byly zřízeny zemské organizace, v jejichž čele stáli jmenovaní vůdci. Ti také nesli odpovědnost za vybudování a činnost krajských, okresních a místních organizací. V čele každé této organizace stál její vůdce, jehož pravomoc byla omezena pouze vůdcem stojícím v žebříčku nad ním. Pro Prahu byl zřízen zvláštní sekretariát, v jehož čele stanul Wilhelm Sebekowsky. V SHF byl tedy zaveden hierarchický systém podle vzoru spannismu.⁹⁴

3.2.1 Osobnost Henleina

Konrád Henlein navenek oficiálně představoval vůdčí autoritu strany. Ve stanovách SHF byla zakotvena silná pozice předsedy strany, jakožto vůdce celého hnutí. Ve skutečnosti však tuto roli nedokázal úspěšně plnit. Jeho řídicí schopnosti nebyly silné. Hlavní moc tedy připadala vrchnímu vedení.⁹⁵

Zde je vidět rozpor se Spannovým učením, v němž je největší moc soustředěna do rukou vůdce, který zprostředkovává celému hnutí i jednotné vize. Od něj následně postupuje výkon moci k nejvyššímu stavu a pak dále k nižším stavům. Reálný stav v SHF tomu rozhodně neodpovídal. Henlein sice navenek představoval vůdce, který zajišťuje jednotu strany, brzy se však hnutí začalo vnitřně štěpit a Henlein pouze naslouchal hlasům hlučnějšího křídla, jež bylo více publicisticky činné, a tudíž s ním souhlasila i většina veřejnosti. Bohužel toto křídlo představovali stoupenci národního socialismu.

V hlavním vedení SHF působila řada osobností, které se mohly s Henleinem lehce rovnat v intelektuálních či politických schopnostech a mnohdy ho i převyšovaly svou dynamičností. Z výraznějších členů je možné uvést například Waltera Branda, Ernsta Sandnera či Wilhelma Sebekovského. Tito, ale i mnoho dalších aktivistů, propagovali ideje strany publicistickou formou, ale i prostřednictvím demonstrací. Právě tyto

⁹³ KÁRNÍK, s. 187.

⁹⁴ Tamtéž, s. 189–190.

⁹⁵ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 34.

výrazné a aktivně činné osobnosti „rozhodujícím způsobem určovali nejen působení Sudetoněmecké vlastenecké fronty navenek, ale i její ideologicko-programový profil“.⁹⁶

„Z ideologické základny vypracované Spannmem byly tedy převzaty autoritativně-hierarchické struktury vedení a další specifický prvek Spannova učení – pro Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu byla plánována stavovská struktura, jež měla být paralelní s její strukturou politickou. Stavovské členění mělo umožnit ‚úplné zapojení všech soukmenovců‘ (*Volksgenossen*), a tak zabezpečit ‚plný rozvoj všech [...] duchovních a hospodářských sil‘ každého jednotlivce v rámci jeho stavu i celé společnosti“.⁹⁷ Stanovy SHF byly navrženy tak, aby se jejich platnost dala rozšířit na celou sudetoněmeckou společnost. Vytvářely dokonce organizační kostru pro případné přetvoření státu na národní společenství.

3.3 *Kritika SHF*

Přestože SHF měla jasně vymezený program, musela se potýkat s obviněními a pomluvami tvrdícími, že strana je zakamuflovaným pokračováním dvou krajně-pravicových stran – DNSAP a DNP – které krátce po založení SHF ukončili svou činnost. SHF měla údajně představovat, především v očích českých politiků, nástupnickou organizaci těchto dvou zakázaných stran, která v sobě sdružuje jejich bývalé členy. Začaly se šířit obavy z netušené síly sudetoněmeckého hnutí a z možného vývoje situace.

Samotní členové Kameradschaftsbundu byli z vývoje rozčarováni, ale od Henleina se jim dostalo ujištění, že funkcionářům z politických stran DNSAP a DNP nic přislíbeno nebylo. Henlein byl pod tlakem vzrůstajícího nepokoje nucen vydat nové prohlášení, v němž popřel jakoukoli změnu vizí SHF a všechny ujistil, že on a ostatní příslušníci Kameradschaftsbundu mají „vedení hnutí pevně v rukou“.⁹⁸ Složení SHF i jeho stanovy zůstávaly stejné a je tedy zřejmé, „že Henlein zpočátku politicky, ideologicky i personálně sázel plně na KB, zatímco bývalí nacionální socialisté vůbec nepřišli ke slovu“.⁹⁹

⁹⁶ Tamtéž, s. 34.

⁹⁷ Tamtéž, s. 34.

⁹⁸ KÁRNÍK, s. 187.

⁹⁹ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 34.

Henlein se 8. října 1933 na tiskové konferenci v Praze dušoval, že „je pro demokracii, stojí plně na půdě československého státu, rasová otázka v jeho hnutí neexistuje a antisemitismus je mu cizí“.¹⁰⁰ Ve svém prohlášení uvedl, že by chtěl svou činností přispět k obnovení jedinečné vnitřní soudržnosti a jednoty mezi našimi národy, ve kterých spatřoval základ pro navázání nových důvěrných a mírových vztahů, které by rozvíjely blaho našeho společného státu.¹⁰¹

Ve straně bylo také vydáno několik pokynů upozorňujících členy, že jakákoli jejich aktivita, která by naznačovala, že SHF je nástupnickou organizací DNSAP či DNP, by pro mě mohla mít následky. Například „vnitřní nařízení SHF z 4. června 1934 dokonce hrozilo, že každý, kdo by se provinil proti zákonu na ochranu republiky, bude z SHF okamžitě vyloučen“.¹⁰² Ještě téhož roku Henlein završil tato protinacisticky laděná opatření prohlášením, v němž odsuzoval Hanse Krebse, který byl jedním z nejvýznamnějších nacistů působících v ČSR. Po zrušení DNSAP však raději z obav před soudem uprchl do Německa. Henleinův projev byl plný opovržení z vůdců, kteří dezertují. Henlein dokonce řekl: „Říkám jasně, že jsem s hitlerismem nikdy neměl a nemám nic společného. Německý nacionální socialismus končí pro nás na hranicích, stejně jako tam končí SHF. Nejsme žádným pokračováním Krebsovy strany.“¹⁰³

3.3.1 Rozpuštění DNSAP a DNP

Když v lednu 1933 v říšskoněmeckých volbách zvítězili nacisté, vzrostlo spolu s tím také sebevědomí nacistů sudetoněmeckých. 1. února 1933 měl vůdčí člen DNSAP Rudolf Jung projev v parlamentu, ve kterém kladně ohodnotil Hitlerovo vítězství ve volbách a také veřejně odmítl loajalitu k ČSR. Parlament to nemohl nechat bez odezvy a ještě na konci února zrušil imunitu nacistických předáků a na vrchní představitele DNSAP, Junga, Krebse, Kaspera a Schuberta, vydal zatykač. Všem se však podařilo včas utéct do Velkoněmecké říše.¹⁰⁴

DNSAP se začala ještě před svým zakázáním připravovat na ilegální činnost. Policie však dále zaznamenávala její aktivity namířené proti Československu. Zákazů šíření

¹⁰⁰ KÁRNÍK, s. 187.

¹⁰¹ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. SdP - ústředna Cheb, úřadovny Aš, Praha - fond 503. Karton 2 - Konrád Henlein a kancelář Konráda Henleina. Projev z 8.10.1933 v Praze, s. 10.

¹⁰² KÁRNÍK, s. 188.

¹⁰³ *Rumburger Zeitung*, 9. října 1934, cit. dle: KÁRNÍK, s. 188.

¹⁰⁴ PITHART, Petr – PŘÍHODA, Petr – OTÁHAL, Milan. *Češi v dějinách nové doby: pokus o zrcadlo*. Praha: Rozmluvy, 1991, s. 591.

nacistické propagandy začínalo přibývat. „20. dubna 1933 byl vydán zákaz veřejného poslechu zahraničního vysílání, podstatně se rozmnožily cenzurní zásahy v německém tisku tam, kde se otevřeně hlásil k nacismu a Hitlerovu Německu“.¹⁰⁵ Nacisté z DNSAP a DNP již věděli, že jejich strany budou rozpuštěny, proto často bez jakýchkoli zábran s vědomím, že již nemají co ztratit, provokovali a snažili se, se zbývajícím časem o to radikálněji prosazovat nacistické myšlenky. Nosili například na veřejnosti hákové kříže nebo měli připnuté odznaky s nacistickou propagandou. Nejednalo se však o pouhé sympatizanty, nýbrž i o osobnosti zastávající vysoké posty, například starosty měst. Nacistická propaganda byla natolik silná, že se začali také množit útoky mladých lidí do Německa, kde následně vstupovali do oddílů SS a SA.¹⁰⁶

Provokace členů DNSAP však nebyly příliš úspěšné. Někteří státní zaměstnanci, učitelé apod. začali ze strany odcházet. Brzy přišla DNSAP také o část místních organizací, jelikož se začaly rozpadat. Strana se ještě pokusila situaci řešit organizováním „pracovních táborů“, pro které měly být vzorem oddíly SA. Myšlenku „pracovních táborů“ podporoval například také starosta města Chebu Schneider. Úspěch však nepřinesl ani tento pokus a kvůli vzrůstajícímu chaosu a nejistotě ohledně budoucího vývoje zastavila strana 1. června 1933 přijímání nových členů.¹⁰⁷ Oficiálně se však strana stále snažila dávat najevo, že není v žádném kontaktu s německou NSDAP. Tohoto prohlášení se držela i na stranickém sjezdu v Chomutově 11. června 1933.

Chtěl-li se stát ubránit štvavé propagandě příslušníků nacistických stran, musel přijmout sérii celoplošných opatření. „První přišel na řadu sám parlament, který se stával tribunou nekonečných štvavých projevů a skandálních střetnutí, v nichž na sebe chtěli komunisté, nacisté či fašisté upozornit a využívat parlamentní tribunu k vlastní propagandě“.¹⁰⁸ Projevy přednesené na půdě parlamentu nemohly být totiž napadnutelné a noviny příslušných stran je navíc poté mohly citovat, čímž se stranická propaganda mohla lehce rozšířit.

Z těchto důvodů byl 30. května 1933 přijat zákon o změně jednacího řádu poslanecké sněmovny. Konkrétní opatření spočívala například v tom, že předseda sněmovny mohl nechat vyvést z jednací síně kohokoli, kdo by svým povykáváním rušil jednání. Mohl

¹⁰⁵ KÁRNÍK, s. 136.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 136.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 137.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 137.

také nechat vyklidit návštěvní galerii, pokud se tam návštěvníci příliš hlučně bavili či skandováním rušili jednání. Mohl z jednání vyloučit všechny návrhy, které by mohly vést ke zdržování či celkovému zmaření přijetí zákona. Tento zákon představoval sice výrazný zásah do parlamentní svobody, přesto pokud neměla být činnost parlamentu zastavena, musela být přijata rázná opatření, která by ukončila skandální projevy členů extremistických stran.¹⁰⁹

Dále byl 10. července 1933 přijat tzv. „malý tiskový zákon“, který omezoval volné rozšiřování tiskovin. Jeho součástí bylo také několik „kaučukových“ paragrafů, které „snadno mohly vést k omezení dosažitelnosti novin a tím i k podstatnému snížení jejich nákladu“,¹¹⁰ což některé noviny pochopitelně nevydržely. Zemský úřad navíc měl právo zakázat rozšiřování veškerého tisku podkopávajícího důvěru občanů v ústavní jednotu a samostatnost, a narušujícího veřejný klid a pořádek. Samotná tiskovina však zakázána být nemusela. Kromě politických omezení se zákon zaměřil také na zpřísnění postihu za „nemravné“ články v tisku. Na čemž je patrné, že s omezením demokratických zásah jde ruku v ruce i omezení společenských svobod. Přestože se ČSR snažila o zachování demokracie, nechala se strhnout bojem s extremistickými proudy a celkově vyhrocenou situací, a začala rozšiřovat omezení i do společenských oblastí, které s nacistickou propagandou neměly příliš společného. „Součástí těchto opatření bylo také již 28. června 1933 přijetí zákona o ochraně cti, zejména „ublížení na cti nadávkou, výhrůžkou zlého nakládání nebo vydávání někoho v posměch“, jehož formulace byla z „nejgumovějších“ a byla použitelná podle potřeby“.¹¹¹ Stanové sankce mohly být v některých případech stanoveny až na pokutu 10 000 Kč anebo na 1 rok vězení.

Dne 12. července 1933 byl přijat zákon o změně volebních řádů do obcí. Na základě této změny bylo volební období prodlouženo ze čtyř let na šest. Záměrem této inovace bylo oddálit příští volby až na rok 1937. Tento zákon byl schválen, jelikož poslední volby se uskutečnily v roce 1931 a byla vyjádřena obava z možného výsledku případných voleb konaných v roce 1935.

Reakcí na nacistickou činnost některých starostů velkých měst (př. Ústí nad Labem, Cheb) bylo vydání paragrafu, který požadoval „schválení všech zvolených starostů zemskými úřady a schválení starostů měst, jež jsou sídly okresních úřadů,

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 137

¹¹⁰ Tamtéž, s. 138.

¹¹¹ Tamtéž, s. 138.

ministerstvem vnitra“.¹¹² S tímto opatřením souhlasila československá, ale také německá sociální demokracie a i českoslovenští národní socialisté. Tyto vládní strany vycházely z předpokladu, že nařízení je namířeno především proti nepřítelům demokracie v ČSR, a že oni se jeho postihů nemusejí právem obávat. Pokud někteří starostové neobhájili svůj post před příslušnou institucí, byli ze své funkce odvoláni i jejich náměstkové.¹¹³

Výsledkem těchto nařízení byla částečná přeměna demokratického systému na „autoritativní demokracii“. „Novinky v právním řádu někdy přesahovaly i návrat k zákonným předpisům z dob monarchie“.¹¹⁴ Nejlépe to potvrzuje zákon, který byl vydaný jako poslední z této série. Zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran byl přijat 20. října 1933 v poslanecké sněmovně a 25. října byl schválen i senátem. S přijetím zákona souhlasily socialistické strany a sociální demokracie, která byla právě ve dnech 26.–29. října 1933 shromážděna na XVII. Sjezdu své strany následně konstatovala: „Po zkušenostech z Německa pokládáme za potřebné zdůraznit nutnost aktivní obrany demokracie. [...] Sociální demokracie jest odhodlána k ostrému postupu proti veškeré iredentě, proti spekulování s diktaturou zprava i zleva, zejména proti fašistickému rozvratnictví jakékoliv barvy a masky.“¹¹⁵

Od začátku bylo tedy jasné, proti komu je zákon namířen. DNSAP byla již 4. října 1933 zastavena činnost a po schválení zmíněného zákona se pouze projednávalo její formální rozpuštění. 11. listopadu bylo formálně právní rozpuštění strany schváleno. Spolu s DNSAP byla oficiálně rozpuštěna také DNP (Německá nacionální strana). DNP však v této době prakticky neexistovala, jelikož po té, co jí byla zastavena činnost, se strana rozpadla. Poslanci obou zakázaných stran přišli o své mandáty.¹¹⁶

Na ideje Kameradschaftsbundu mělo načasování vzniku SHF a rozpuštění DNSAP a DNP neblahý vliv. SHF se mělo nacházet v poněkud výjimečném postavení na československé politické scéně, jelikož nemělo být nacistickým hnutím, ale zároveň mělo v ČSR představovat hnutí opoziční. Toto jeho výjimečné postavení však mělo být velmi záhy ohroženo spoluprací s nacismem.

¹¹² Tamtéž, s. 139.

¹¹³ Tamtéž, s. 139.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 139.

¹¹⁵ *Protokol XVII. řádného a jubilejního sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické 26.-29. X. 1933*, Praha 1933, str. 49–50., cit. dle KÁRNÍK, s. 140.

¹¹⁶ OLIVOVÁ, Věra. *Československé dějiny II., 1914–1939*. Praha: Karolinum, 1991, s. 210.

Jak již bylo zmíněno, vedení DNSAP očekávalo rozpuštění své strany, a tak začalo zavčas provádět potřebná opatření. Uvažovali o dobrovolném rozpuštění strany a následném přeorganizování sudetoněmeckého politického života. Hledali nástupnickou organizaci, do které by mohlo vedení nacistických stran přejít a dál udržovat nacistickou myšlenou v ČSR živou. Vedení DNSAP se již 21. července 1933 rozhodlo o vytvoření „sudetoněmecké akční fronty“. V následujících měsících také aktivně jednalo se zástupci ostatních sudetoněmeckých stran o jejich hromadném sjednocení. Vliv nacismu tehdy však nebyl ještě natolik silný, takže bylo od počátku jasné, že vůdčí jádro by případně vytvářeli členové Kameradschaftsbundu, nikoli poslanci z DNSAP.¹¹⁷

Na 28. září 1933 (čili zhruba dva týdny před rozpuštěním strany) byl svolán mimořádný sjezd DNSAP, na kterém se jednalo o vlastní rozhodnutí stranu dobrovolně rozpustit. Toto prohlášení bylo odsouhlaseno ještě tentýž den. Oficiálně však bylo vyhlášeno až 3. října. Přesto se DNSAP a DNP podařilo předejít rozhodnutí vlády o zastavení činnosti stran. Prakticky to nemělo žádný vliv, podstatným však zůstává, že většina vůdčích členů nacistických stran mohla bez problému a poměrně organizovaně přejít do jiné politické strany. K tomuto účelu nejvíc vyhovovala právě nově vzniklá SHF.¹¹⁸

3.4 Hospodářská krize

Na vzájemné mezinárodní vztahy měla také velký vliv hospodářská situace. 24. října 1929 se zhroutil trh akcií na newyorské burze na Wall Street. Pád burzy, označovaný jako „Černý pátek“ měl silný vliv na vývoj ekonomiky po celém světě. Banky postupně propadaly bankrotu a uvrhávaly společnost do beznaděje. Celková situace značně přispívala k sociálním nepokojům.¹¹⁹ Do Československa krize dorazila v plné síle až v letech 1932–1933 a projevovala se mimo jiné značnou nezaměstnaností. Roku 1933 bylo registrováno 920 tisíc nezaměstnaných.¹²⁰

Krize také napomohla ke zhoršení vztahů mezi Čechy a Němci. Po té, co československá agrární strana prosadila vysoká cla na zemědělské produkty, začala v návaznosti na celkovou situaci získávat na atraktivnosti představa všestranně hospodářsky soběstačného státu. Navíc hospodářství partnerů Československa v Malé

¹¹⁷ KÁRNÍK, s. 140.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 141.

¹¹⁹ PITHART – PŘÍHODA – OTÁHAL, s. 576.

¹²⁰ SLÁDEK, s. 16.

dohodě, Jugoslávie a Rumunska, bylo založeno především na zemědělské produkci a exportu, který se nyní hroutil. Československo, jež zavedlo vysoká zemědělská cla a začalo se obracet k autarkii, nemělo beztak dostatečně velký trh pro odběr jejich agrárních produktů. Oproti tomu Německo, které mohlo nabídnout výrazně větší možnosti hospodářské spolupráce, bylo schopné odebírat značnou část jejich zemědělské produkce.¹²¹

Zhoršení ekonomické situace v Československu mělo největší dopad v pohraničních oblastech, kde žilo mnoho Němců. V pohraničí byl koncentrován spotřební průmysl, který začátkem krize nenacházel dostatečný odbyt pro své zboží.¹²² Přestože důvodem krize byl vážný dlouhotrvající ekonomický vývoj, celková nespokojenost, jež prostupovala společností, přispěla k tomu, že čeští Němci začali lehce podléhat negativním tvrzením v tisku a začaly nepříznivou situaci, ve které se nacházeli přisuzovat Československému státu. Hospodářská a sociální krize měla také nepříznivý vliv na postavení německých aktivistických stran v ČSR.¹²³

Přestože sudetští Němci cítili podporu ze strany Říše, „Hitlerův režim zprvu neměl ujasněný vztah k sudetoněmecké otázce a varoval československé Němce před ukvapeným radikalismem“.¹²⁴ Německo by v této době nebylo ani reálně schopné sudetským Němcům pomoci, jelikož říšská armáda, byla ještě téměř stejně velká jako československá.

¹²¹ KLÍMEK, s. 141.

¹²² SLÁDEK, s. 16.

¹²³ SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha: Academia, 1996, s. 300.

¹²⁴ KLÍMEK, s. 141.

4 Počátek krize organizace Kameradschaftsbund

Po založení SHF rychle vzrostly její aspirace a původní představa představitelů Kameradschaftsbundu se začala měnit. Členové Kameradschaftsbundu chtěli pomocí výchovných metod přetvořit během několika desítek let sudetoněmeckou společnost zdola. Jak je patrné ze stanov SHF chtěli ostatní politici, opojeni novou mocí, uskutečnit „koncepti národního společenství prostřednictvím politického vedení, shora“.¹²⁵

Přes oficiální ubezpečování veřejnosti o tom, že SHF nepředstavuje nástupnickou organizaci po zakázaných DNSAP a DNP a že má vlastní, od nacionálního socialismu odlišný, program, přijala po říjnu 1933 SHF mnoho členů i poslanců z těchto zakázaných stran. Uvnitř SHF se začala stále častěji projevat ideologická nesourodost. V rámci SHF proti sobě stálo umírněné křídlo reprezentované zejména členy Kameradschaftsbundu a radikální část členské základny.

Představy radikálů o způsobu organizace strany i státu se značně lišily od původních Spannovských idejí prosazovaných Kameradschaftsbundem. „Podle představ radikálů neměli být vůdci národního společenství dosazeni – jak to plánoval KB – shora jako individuálně a politicky proškolená a na své úkoly intenzivně připravovaná elita, nýbrž měli spontánně a jakoby ‚přirozeně‘ vzejít z řad národa jako jeho představitelé v každodenním existenčním boji a zůstat s ním spjati“.¹²⁶ Kameradschaftsbund byl čím dál častěji a intenzivněji podrobován kritice ze strany radikálů, kteří ho začali označovat za intelektuální, teoreticky zaměřený, tajný spolek, který postrádá kontakt s lidem. Členové KB byli označováni za nepraktické teoretiky, kteří se mylně domnívají, že díky studiu teorií státu se stanou přirozenými vůdci a budou moci rozhodovat o věcech politických ze svých studoven.

Pro vášnivé zastánce národního socialismu byla činnost KB nesmyslná, jelikož spočívala v uskutečňování svých cílů postupnou cestou realizovanou v dlouhodobém časovém horizontu; z pohledu radikálů však šlo o taktizování a otálení. Vyčítali KB, že se nesnaží v mládeži budit vášně pro politickou akci, a že sami členové KB se straní nejen lidu ale i ostatních politiků. Všechny tyto argumenty sloužili radikálům jako

¹²⁵ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 35.

¹²⁶ Tamtéž, s. 35.

podklad pro tvrzení, že je nutné potírat vůli a moc členů Kameradschaftsbundu, která uvízla v teoretických začátcích reálného vývoje.¹²⁷

„V programové rovině mířila hlavní výtka radikálů proti kmenové koncepci KB“.¹²⁸ Nelíbila se jim představa, že sudetští Němci by měli tvořit vlastní samostatný kmen, který by tím pádem, nebyl totožný s kmenem Němců z Říše. Představitelé Kameradschaftsbundu byli obviňováni, že sudetoněmecký kmen chtějí „pošvýcarštit“, čímž by dosáhli odlišného duchovního vnímání v rámci kmene. Takovéto duchovní sebevnímání by bylo odlišné od duchovní podstaty Němců z Říše a napomáhalo by k rozkolu v rámci německého národa. Tyto pomluvy začaly proměňovat vnímání členů Kameradschaftsbundu z nositelů obrodné vize stavovského státu na „nástroje Říma“, které chtějí „zarazit klín mezi sudetské Němce a mateřský národ“.¹²⁹ Vize Kameradschaftsbundu byly vnímány jako snahy izolovat sudetské Němce od jejich původu a zamlžit jejich vědomí o skutečnosti, že jsou součástí německého národa. „Podle *Aufbruchu* totiž neexistoval ‚sudetoněmecký národ ani sudetoněmecký kmen‘. Sudetští Němci jsou v tomto pojetí v první řadě Němci a kromě toho tvoří osudové společenství uvnitř Československa, ale toto společenství patří prý k rozličným německým kmenům“.¹³⁰

Celá tato proměna nazírání na ideje Kameradschaftsbundu se odehrála v relativně krátké době po založení SHF a zrušení DNSAP a DNP, které tomu pochopitelně značnou měrou přispělo. Přesto to neznamenal okamžitý a definitivní obrat proti Kameradschaftsbundu. Byl to však začátek postupného vyvyšování vizí národního socialismu.

Henlein byl zřejmě zaskočen útoky proti Kameradschaftsbundu a na tiskové konferenci konané v říjnu 1933 potíral její význam a v celkovém vyznění se od její činnosti opatrně distancoval. O rok později, v září 1934, sice Henlein „zakázal všem členům pokračovat v útocích a pomluvách namířených proti jeho spolupracovníkům“,¹³¹ a tvrdil, že Kameradschaftsbund „nebyl žádným jezuitským sdružením či spolkem svobodných zednářů, jak to líčily kolující pověsti a byl prý nezávislý na Spannovi i Heinrichovi“,¹³²

¹²⁷ RICHTER, s. 69.

¹²⁸ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 35.

¹²⁹ Tamtéž, s. 35.

¹³⁰ Tamtéž, s. 35.

¹³¹ Tamtéž, s. 35.

¹³² Tamtéž, s. 35.

ale k tomu také oznámil, že na jaře 1934 byl již Kameradschaftsbund rozpuštěn. Příslušníci Kameradschaftsbundu však nadále setrvali ve straně a své Spannenské vize neopustili.

Negativní smýšlení o SHF však stále trvalo. Již 13. října 1933 se objevil první neoficiální návrh na rozpuštění SHF. 28. listopadu 1933 byl dokonce zatčen Walter Brand kvůli obvinění o pokračování politické činnosti již rozpuštěné DNSAP. V lednu 1934 byli zatčeni další vůdčí členové KB, Sebekowsky a Oskar Kuhn.¹³³ Na tomto případě je zároveň patrná rozpolcenost české politické scény v této době, jelikož přes zatčení vedoucích představitelů SHF, hlavní vůdce Henlein zůstal na svobodě a SHF nebyla nijak postižena. Vláda také nebyla schopna předložit důkazy potvrzující obvinění, a členové KB byli v únoru 1934 propuštěni a vrátili se do svých stranických funkcí.¹³⁴ Vůdčí představitelé SHF však usoudili, že pro nerušený vývoj strany bude lepší oficiálně Kameradschaftsbund rozpustit, jelikož veřejnost vnímala úzké vztahy mezi KB a SHF negativně. Na reální vztah mezi funkcionáři KB a SHF, z nichž mnozí zastupovali obě skupiny, to však nemělo žádný vliv.¹³⁵ 26. září 1934 byl KB oficiálně rozpuštěn kvůli nedostatku členů a nezaplacení příspěvků.¹³⁶

I po oficiálním rozpuštění Kameradschaftsbundu se dál šířily jeho ideje a nevymizeli ani všichni jeho stoupenci. Mezi nejrozhodnější patřil Walter Brand, který ve vedení SHF razantně prosazoval původní koncepci KB. V listopadu 1934 dokonce požadoval razantnější odmítání nacionálněsocialistického křídla a potírání jeho idejí. Henlein však zůstal vůči takovýmto názorům apatický. V jeho zájmu v tuto dobu byly především nadcházející volby. Aby v nich uspěl, snažil se za každou cenu udržet zdání jednoty strany. „Radikálové už v SHF natolik zdomácněli a vybudovali si v ní tak silnou pozici, že otevřená konfrontace by mohla vést k rozkolu“.¹³⁷ Naopak hnutí KB se postupně dostávalo do stále větší izolace v rámci SHF a nedokázalo již účinně prosazovat své politické či ideologické představy.

Zatímco většina nacionalů z bývalé DNP se podřizovala Henleinovým rozhodnutím, někteří nacističtí členové SHF měly poměrně odvážné požadavky. Žádali například

¹³³ KÁRNÍK, s. 188.

¹³⁴ HAAG, s. 143.

¹³⁵ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 16.

¹³⁶ Tamtéž, s. 26.

¹³⁷ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 35.

přijetí předáků bývalé DNSAP do vedení SHF. Konkrétně se mělo jednat například o Rudolfa Junga, jednoho ze zakladatelů nacismu a vůdčího činitele DNSAP, který byl v této době stále ve vězení. Pro Henleina, který se v této předvolební době ze všech sil snažil tyto skutečnosti před veřejností i úřady tajit a případné obvinění vyvracet, to byla čirá opovážlivost.¹³⁸

„V neschopnosti vedení SHF účinně bojovat proti radikální, nacionálněsocialistické opozici se projevuje jeden podstatný strukturní rys, jímž se SHF odlišuje od NSDAP: nebyla shora dolů kontrolovaná strana a nestála na vůdcovském principu“.¹³⁹ Oficiální nejvyšší autoritou byl sice Henlein, který v čele strany i nadále setrval, ale nevelká síla jeho autority již nedokázala ochránit jeho spolupracovníky vzešlé z Kameradschaftsbundu. Henlein nebyl natolik silná osobnost jako Hitler a nedokázal zabránit štěpení uvnitř své strany. Hnutí radikálů uvnitř SHF nakonec zvítězilo a Henlein se již na počátku roku 1935 zřekl zásad spannismu s rozhodl se přijmout ideologii nacionálních socialistů. „Zdálo se, že tato ideologie a autorita mají lepší předpoklady stát se účinným zdrojem legitimacy“.¹⁴⁰

Již během roku 1934 byla SHF drobnými příspěvky financována z Říše a později od října 1935 dostávala pravidelně dvanáct tisíc marek měsíčně. V roce 1934 se sešel Hans Steinacher, říšský vedoucí všenněmeckého spolku pro zahraniční Němce (*Volksbund für das Deutschtum im Ausland*) s Walterem Brandem a Konrádem Henleinem. Steinacher souhlasil s touto tajnou schůzkou kvůli svým sympatiím k učení Othmara Spanna. Brand s Henleinem Schteinachera zjevně zaujali a schůzka byla zakončena jeho příslibem finanční podpory Říše.¹⁴¹

Tato finanční podpora měla být užita především charitativně, například jako podpora rodin zatčených a měla zůstat v tajnosti. V předvolební době však byla finanční podpora směřována nejvíce na propagaci strany. O tomto směru říšských financí se dochoval dokument z 27. února 1935, který také započal éru pravidelného financování z Říše.¹⁴² Sestavil ho Friedrich Stieves z německého ministerstva zahraničí. Stieves pracoval

¹³⁸ KÁRNÍK, s. 188.

¹³⁹ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 35.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 35.

¹⁴¹ WEICHSELBAUMER, Ludwig. *Walter Brand: (1907–1980); Weg und Wirken eines sudetendeutschen Politikers*. München, Univ., Diss., 2005, s. 236–237.

¹⁴² ŠKRÁBEK, Josef. *Včerejší strach: jaké to bylo mezi Čechy a Němci? A jaké to bude*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 85.

v kulturním oboru, měl však na starost také německé menšiny v zahraničí. V uvedeném dokumentu byl zmiňován Hans Steinacher. Stieves v dokumentu uvedl: „Dr. Steinacher požádal o částku asi tři milionů Kč (přibližně 300 tisíc marek) na volby v Československu, které se mají konat během několika málo měsíců. Této částky má být použito na podporu Henleinovy Fronty, federovaného hnutí německé menšiny v Československu, aby se jí umožnilo vyjít z voleb v co nejsilnějším postavení.“¹⁴³ Následovala urgence o nutnosti utajení finanční podpory před československou stranou: „i když riziko pro sudetoněmeckou menšinu je veliké vzhledem k nebezpečí, že by akce mohla být prozrazena, dr. Steinacher zdůraznil, že pro Německo je svrchovaně důležité, aby Henleinova Fronta nebyla ponechána na holičkách v okamžiku, který by mohl být pro sudetoněmeckou menšinu rozhodující. Zkoumají se všemožné způsoby ke zmenšení rizika – časování akce, výše částky a zakrytí jejího převodu.“¹⁴⁴ Uvedená finanční částka tří milionů korun neměla být pochopitelně SHF pouze darována, nýbrž měla sloužit k pevnějšímu připoutání Henleinovy strany k Říši. Henlein částku následně v srpnu 1935 v Berlíně také vyúčtoval. Celkem od Říše dostal 331 711,3 marek.¹⁴⁵

4.1 Politická činnost SHF

SHF se snažila uzavřít spojenectví s jinou německou stranou v ČSR, a to nejen kvůli obavám z rozpuštění, ale také kvůli snaze o znásobení členské základny a možnosti proniknout do sféry československých politických stran.

V sudetoněmeckém politickém prostředí se těšili již delší dobu větší přízni německé aktivistické strany. Východiskem těchto stran bylo přijímání demokracie i ČSR jako státního rámce. Německé aktivistické strany působily ve vládní politice a vstupovaly do vládních koalic.

Henlein hledal tedy spojení s nějakou vlivnou německou aktivistickou stranou. Přestože by se jako logické zdálo spojení s křesťansko-sociální stranou, tato spolupráce nebyla možná, jelikož tato strana fúzi s jinou stranou odmítala. Křesťansko-sociální strana se zdála být SHF nejbližší především díky svému katolicismu, kladnému postoji k

¹⁴³ RICHTER, s. 68.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 68.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 68.

stavovskému uspořádání, ale například i tím, že stála již třetím rokem v opozici. Přesto se Henlein musel porozhlédnout jinde.¹⁴⁶

Jako dalšího možného spojence si vyhlédl německou agrární stranu (*Bund der Landwirte – BdL*). Aby s ní však vůbec mohl začít vyjednávat, potřeboval napřed prostředníka. Toho našel v osobě Aloise Stenzla, předáka Německé živnostenské strany (*Deutsche Gewerbetarbei – DGP*). Henleinovy aspirace mířily výš, proto neměl zájem na tom, spojit se s DGP. Tato strana byla relativně malým uskupením, které během každého volebního období měnilo své partnery, podle jejich aktuální oblíbenosti u společnosti. Cílem DGP bylo pouze dostat se díky svým spojencům do parlamentu. Ovšem *Bund der Landwirte* byla vlivnou stranou, která se již od roku 1926 podílela na koaličních vládách v rámci tzv. panské a široké koalice.¹⁴⁷

Německé aktivistické strany SHF spíše podceňovali. Stejně tak i BdL, když však byl informován, že SHF nemá aspirace kandidovat na venkově, nechal se ukolíbat myšlenkou, že v budoucnu novou stranu s nezkušeným vedením přetvoří v jakousi pobočku BdL.¹⁴⁸

První jednání vyústila dohodou již 25. října 1933. Její součástí bylo vzájemné respektování voličských základů ostatních dvou stran. Již na jaře 1934 však byly pošramoceny vztahy mezi SHF a DGP, jelikož vyšlo najevo, že SHF tento aspekt společné dohody nemíní dodržovat. SHF však v dalším jednání DGP nijak nepostrádala, protože, jak již bylo zmíněno, její aspirace mířily především k BdL.¹⁴⁹ Předsedou BdL byl od roku 1925 Franz Spina. Ten si uvědomoval, že BdL má oproti SHF silnější pozici na venkově. Z tohoto faktu vycházel i návrh dohody, který Henleinovi předložil. Spina navrhl, že BdL se bude více soustředit na venkov, zatímco SHF se bude snažit získávat stoupence ve městech, kde má šanci porazit ve volbách socialisty. BdL mohla navíc díky svému vlivu působit ve vrcholné vládě proti rozpuštění SHF, takže byla pro Henleina o to více potřebná.¹⁵⁰ Na stranu SHF se začala přiklánět také německá agrární

¹⁴⁶ KÁRNÍK, s. 190.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 190.

¹⁴⁸ KLIMEK, s. 155.

¹⁴⁹ KÁRNÍK, s. 190.

¹⁵⁰ RICHTER, s. 67.

mládež, kterou vedl Gustav Hacker. Ten se ukazoval jako rozhodný politik a později od roku 1936 zastával funkci předsedy strany BdL.¹⁵¹

Přes Henleinovu snahu včlenit SHF mezi aktivistické strany, byly všechny jeho projevy úřady omezovány nebo policií přímo rušeny, jelikož vždy vytvářely příležitost pro potyčky fašistů s antifašisty nebo se proměňovaly ve srazy nespokojených občanů a byly vždy spojeny s protistátním chováním účastníků. Spina se snažil prosadit pro Henleina možnost veřejně promluvit. Jeho zásadní projev měl být uskutečněn 7. října 1934 v Karlových Varech. Na ten den bylo do Karlových Varů naplánováno shromáždění ke Dni národního společenství (*Tag der Volksgemeinschaft*). Henlein měl ve svém projevu vyjádřit lojalitu k ČSR a zaplašit tak neustálé pochybnosti o směřování strany. „Jenže do Karlových Varů byla zároveň na týž den svolána sociálně demokratická protifašistická manifestace, a protože se očekávaly militantní srážky mezi oběma tábory, byly obě akce zakázány“.¹⁵²

Spina okamžitě zahájil jednání s ministrem vnitra Josefem Černým, aby byla pro SHF povolena náhradní možnost projevit se. Agrárníci očekávali od spolupráce s SHF dlouhodobě úspěšný vývoj. Spina se tedy zasadil o to, aby SHF získala povolení k uspořádání stranického sjezdu v České Lípě.¹⁵³ Tento sjezd se konal 21. října 1934, a byl na něm předložen oficiální program strany. Tento program byl zformulovaný tak, že v něm byly jasně zřetelné původní ideje a politické představy Kameradschaftsbundu. Program SHF „zahrnoval jak odmítnutí hitlerovské formy národního socialismu, tak přihlášení se k ‚sudetoněmectví jako k živoucímu národnímu společenství‘ a k československému státu“.¹⁵⁴ Henlein na sjezdu prohlásil, že jediné východisko z poválečné bezútešné situace spatřuje ve vzájemném porozumění mezi národy. Na druhé straně však Henlein na sjezdu ve svém projevu „vyzvedl ‚osudovou spřízněnost‘ všech Němců a zvolal: ‚Byli jsme Němci, jsme Němci a Němci zůstaneme‘“.¹⁵⁵

Z Henleinova chování je patrné, že chtěl pro SHF především zajistit možnost pokračování činnosti. Snažil se, aby strana nebyla rozpuštěna a mohla dál stoupat v mocenském žebříčku. Zda by měl pro dosažení tohoto cíle prosazovat ideje

¹⁵¹ WEICHSELBAUMER, s. 204.

¹⁵² KÁRNÍK, s. 191.

¹⁵³ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933–1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 26–27.

¹⁵⁴ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 35.

¹⁵⁵ KLIMEK, s. 155.

Kameradschaftsbundu, anebo udržovat kontakty s nacistickým Německem pro něj bylo zřejmě vedlejší. Nesmíme zapomínat, že již v tomto období byla strana financována drobnými příspěvky z Říše.

Přesto bylo v tomto období potřeba uklidnit masy a dodat československé společnosti jistotu, že SHF v sobě neskrývá hrozbu nacismu. Proto byla učiněna i konkrétní opatření. 1200 bývalých členů DNSAP a DNP muselo opustit DTV (*Deutscher Turnverband*), tělovýchovnou organizaci sympatizující s SHF. Na jejich funkčních pozicích je vystřídali stoupení myšlenek Kameradschaftsbundu.¹⁵⁶

V následujících týdnech se příval nových přívrženců SHF rychle zvyšoval. Negativní vliv to mělo především na BdL, který se nyní ocital v defenzivě. Spoléhal na to, že SHF splní jejich další společnou dohodu. BdL a SHF se dohodli sestavit společné kandidátky pro blížící se parlamentní volby. Do těchto kandidátek měly být, v určeném poměru, zařazeni kandidáti obou stran. SHF však nyní zažívala plodné období a s ubíhajícím časem získávala stále více nových stoupenců, kteří jí mohli zajistit také větší vliv. Proto Henlein konečné rozhodnutí o finální podobě společných kandidátek oddaloval. SHF začínala získávat přívržence i na německém venkově, čímž oslabovala samotnou BdL. Nakonec byla SHF již dostatečně silnou stranou, takže si Henlein mohl být téměř jist, že ČSR nebude riskovat její rozpuštění, a také že již nepotřebuje jinou stranu, aby v nadcházejících volbách dosáhl uspokojivého výsledku.¹⁵⁷

Když tedy 19. února 1935 BdL představila Henleinovi společnou dohodu v konečném znění, reagoval zdánlivě velkorysým návrhem o sloučení obou stran. Byl si jist, že na něco takového BdL nepřistoupí a v případě zamítnutí návrhu, by to mohl prezentovat jako snahu BdL o národní rozkol. Tento argument by mu mohl zajistit přechod dalších voličů z venkova od BdL na jeho stranu. Agráři sice odmítli, ale jejich zájem na vytvoření společných kandidátek trval, a tak navrhli vytvoření bloku sestávajícího z obou stran.¹⁵⁸

Štěpení uvnitř BdL však pokračovalo a když bylo již jasné, že Henlein nehodlá ani tentokrát dohodu dodržet, oznámili na konci března roku 1935 agráři, že všechna

¹⁵⁶ KÁRNÍK, s. 192.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 192.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 192.

jednání mezi BdL a SHF jsou ukončena. SHF se podařilo to, co v době svého vzniku agitovala, a sice sjednotit v sobě většinu sudetoněmecké společnosti.¹⁵⁹

4.2 *Rozhodování o rozpuštění SHF*

Vlny nacionalismu zachvacovaly i českou stranu a československé politické vedení v Praze se začalo vážně zamýšlet nad možným nebezpečím plynoucím z činnosti SHF a případnými kroky k zajištění stability české státnosti. Většina českých politiků očekávala zákaz strany, již kvůli jejímu jménu, jelikož „v politické sféře nebyla připouštěna činnost nějaké fronty“.¹⁶⁰ Tento problém však strana lehce vyřešila přejmenováním.

Vláda se začala zabývat problémem rozpuštění SHF v dubnu 1935, čili těsně před volbami do Národního shromáždění. Přestože si zástupci československé vlády uvědomovali možné nebezpečí, které strana představovala, nemohli ani přehlížet fakt, že SHF v sobě nyní koncentrovala většinu německého obyvatelstva žijícího v ČSR. Během vládního jednání se pro rozpuštění strany vyslovili všichni členové vlády, kromě většiny agrárníků. Ti si jako jediní uvědomovali, že zákaz SHF by mohl v pohraničí vést k výrazným protestům a nepředvídatelným událostem.¹⁶¹

K povolení pouhého přejmenování hnutí a nikoli jeho celkového rozpuštění dopomohla také stále největší autorita státu té doby, prezident Masaryk. Vláda za ním do Lán poslala své vyslance, aby požádali o jeho návrh řešení tohoto problému. Do Lán byl vyslán premiér Jan Malypetr a ministr zahraničí Edvard Beneš. Oba zastávali protichůdné názory ve vládě a měli tedy přispět k objektivnímu posouzení problematiky.¹⁶² Avšak i samotný Henlein se snažil Masarykovi projevit své úmysly a 2. dubna 1935 mu zaslal memorandu o cílech SHF. Zaslal mu také telegram, ve kterém vyjádřil svou osobní oddanost.¹⁶³

Masaryk se nakonec přiklonil k agrárnímu stanovisku a přispěl „demokratickým argumentem, že nelze zapovědět činnost strany, jejíž protistátní činnost není prokázána“

¹⁵⁹ PITHART – PŘÍHODA – OTÁHAL, s. 610.

¹⁶⁰ KLIMEK, s. 155.

¹⁶¹ KÁRNÍK, s. 192.

¹⁶² WEICHSELBAUMER, s. 230.

¹⁶³ Tamtéž, s. 247.

¹⁶⁴ a dodal také, že „by takový zásah nespokojenost sudetských Němců jen zvýšil“.¹⁶⁵ Masaryk kladl nejvyšší důraz na hodnoty demokracie, které se podle něj již staly bytostnou součástí československé společnosti, a německá menšina je bude muset přijmout. Spoléhal tedy na čestnost obou pólů a propagoval spíše cestu klidných polemik a postupného demokratického působení, které by vyústilo v pochopení a docenění hodnot demokracie německou menšinou. Jeho autorita pomohla v březnu 1935 zvrátit rozhodnutí vlády a SHF zakázána nebyla. 30. dubna 1935 SHF jen změnila svůj název na *Sudetendeutsche Partei* (SdP). Z vlastenecké fronty se tak stala platná politická strana.¹⁶⁶

Existovali však i tací, kteří vývoj národnostního cítění sudetoněmecké menšiny předpovídali již mnohem dříve. „Už roku 1929 nacionalistický básník Viktor Dyk Masarykovi napsal: ‚Píšete-li, že plyne z demokratické zásady majority, že náš stát je a bude český‘, já varuji: ‚Cílevědomá menšina je silnější než bezduchá a nejednotná většina; vedle Čechů jsou tu i Slováci‘ a mezi nimi trvá, ba zvětšuje se propast“.¹⁶⁷

4.3 Volby

V roce 1935 se v ČSR odehrály dvoje volby, které významně zasáhly do dalšího dění. Jedná se o volby do Národního shromáždění a prezidentské volby. Ve volbách do Národního shromáždění získala překvapivě největší počet hlasů SdP, strana čerstvě přejmenovaná z bývalé SHF. Vzhledem k tomu, že krátce před volbami vláda rozhodovala o možném zrušení této strany, a také že tato strana byla často označovaná za nebezpečnou pro demokratický vývoj ČSR, bylo její vítězství ve volbách pro československé politiky zvláště znepokojivé.

4.3.1 Volby do Národního shromáždění

SHF před volbami vedla výraznou kampaň, která byla založena na vůdčí osobnosti Konráda Henleina. Ten byl sudetoněmecké společnosti prezentován jako oddaný a zodpovědný vůdce. K úspěchu dopomohlo také samotné Henleinovo umění emocionálně laděných proslovů, které byly na masových shromážděních vždy kladně přijímány. Tuto kampaň vedl Walter Brand a jeho spolupracovníci z řad

¹⁶⁴ KLIMEK, s. 155.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 155.

¹⁶⁶ WEICHSELBAUMER, s. 234.

¹⁶⁷ KLIMEK, s. 155–156.

Kameradschaftsbundu. Navzdory změně názvu strany, přineslo její předvolební působení výrazný úspěch.¹⁶⁸

Dne 19. května 1935 se v Československu konaly parlamentní a senátní volby, v nichž SdP zaznamenala prudký vzestup. Získala ve volbách jeden a čtvrt milionu hlasů, tj. 15,2% všech hlasů. Ohromujícího úspěchu zaznamenala ze strany sudetoněmeckých voličů, ze kterých ji volilo 67,2% občanů. Ve volbách jednoznačně zvítězila strana menšiny, a to ve státě, který se prohlašoval za jednonárodní, československý. SdP tedy po volbách disponovala 44 křesly v poslanecké sněmovně a 23 křesly v senátu.¹⁶⁹ Vítězství SdP znamenalo výrazný pokles voličské základny sudetoněmeckých aktivistických stran: „sociální demokraté ztratili skoro polovinu voličů, křesťanští sociálové víc než polovinu a agráři téměř tři čtvrtiny.“¹⁷⁰

Zahraničí bylo tímto výsledkem voleb překvapeno a uvnitř Československa si již všichni začínali naplno uvědomovat vážnost situace. Například ministr Krofta přiznal, že „z hlediska zahraniční politiky je velmi nepříjemné, že největší je německá strana, a právě ta, o níž jsme tvrdili, že je proti státu“.¹⁷¹

SdP oslabilo německé aktivistické strany, čímž narušila i českoněmeckou spolupráci. Sama SdP však také nebyla obzvláště jednotná a pevná; spíše naopak. Kvůli jejímu rychlému růstu a vzestupu v sobě koncentrovala různé politicky diferencované skupiny. Neustále se tedy musela potýkat s vnitřními konflikty.¹⁷² Henlein zůstal v čele strany a straničtí politici mu museli přísahat věrnost a poslušnost. Kvůli upevnění své autority vytvořil také v rámci SdP nejvyšší čtyřčlennou radu, která měla mít hlavní slovo v politických otázkách. Do této rady patřil W. Brand, W. Sebekowsky, K. H. Frank a R. Sandner.¹⁷³

Obecná taktika strany v dalším vývoji, byla založena na zdůrazňování státní loajality, avšak zároveň poukazovat na sílu strany možnými legálními prostředky. SdP chtěla vytvořit svůj obraz v zahraničí jako jednotícího představitele veškerých sudetských Němců. Snažila se také o to, aby byl v cizině přijat dojem, že sudetští Němci jsou

¹⁶⁸ HAAG, s. 144.

¹⁶⁹ MACHÁČEK, Pavel. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha: Aventinum, 2002, s. 45.

¹⁷⁰ PITHART – PŘÍHODA – OTÁHAL, s. 612–613.

¹⁷¹ KLIMEK, s. 156.

¹⁷² OLIVOVÁ, *Československé dějiny II.*, s. 225.

¹⁷³ NOVOTNÝ, Lukáš. Kameradschaftsbund. Contribution to the History of the Czech-German Relationship, (Part two). In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2009, s. 398.

v Československé republice utlačováni a nemohou tak naplňovat své individuální perspektivy.

Vláda se po volbách ocitla v obtížné pozici. Nyní již musela respektovat hlasy přicházející ze Sudet, přesto její obavy z možných důsledků německého národního vzednutí v Čechách sílily. Vláda „cítila potřebu vyjít sudetským Němcům vstříc, ale obávala se, že by takové kroky po výsledku voleb mohly být chápány jako slabost, zvýšit popularitu Henleina a jeho strany, podpořit odstředivé tendence sudetských Němců“.¹⁷⁴ Veřejné mínění českého obyvatelstva, jehož obavy ještě více umocňovaly články v médiích, bylo spíše toho názoru, že ve vztahu k německým spoluobčanům je na místě tvrdost.

Nakonec se vláda rozhodla dál spolupracovat jen s německými aktivistickými stranami. Z těch byli do koalice přizváni němečtí sociální demokraté, křesťanští sociálové a agráři. SdP do koalice přizvána nebyla. V červnu 1935 byla tedy ustavená nová koalice, do jejíhož čela zasedl opět Jan Malypetr. Její politické složení zůstalo beze změn a do jejího programu byl pouze vložen apel na skutečnost, že „v parlamentní demokracii, kterou Československá republika jest a zůstane, byla i bude možnost opozice proti většině i proti vládě, ale nemůže býti opozice proti státu. Kdyby kdokoliv této skutečnosti rozuměl jinak, nemohl by se divit tomu, že by podle toho bylo s ním nakládáno“.¹⁷⁵

4.3.2 Prezidentské volby

Po odstoupení Tomáše Garriguea Masaryka z postu prezidenta, kandidoval na tuto pozici jeho blízký spolupracovník Edvard Beneš. Beneš byl na post nového prezidenta doporučen samotným T. G. Masarykem.¹⁷⁶ Čeští nacionalisté a pravice jako protikandidáta podpořili prof. Bohumila Němce. „Oba proudy se neoficiálně snažily získat podporu henleinovců. SdP se rozhodla odevzdat prázdné lístky jako náznak, že se československých Němců volba netýká; kdyby podpořila Němce, ten by zřejmě zvítězil“.¹⁷⁷

¹⁷⁴ KLIMEK, s. 157.

¹⁷⁵ OLIVOVÁ, Věra – KVAČEK, Robert. *Dějiny Československa od roku 1918 do roku 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 213.

¹⁷⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Cesta demokracie. IV, Projevy, články, rozhovory 1929–1937*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, s. 451.

¹⁷⁷ KLIMEK, s. 157.

Dne 18. prosince 1935 byly zveřejněny výsledky voleb, v nichž s jasnou převahou zvítězil Edvard Beneš. Měl podporu levice, katolických stran a také komunistů, kteří ohledně prezidentských voleb dostali pokyn z Moskvy, která se začínala stylizovat do role obránce demokratických hodnot a bojovníka proti fašismu. Beneše podpořili také příslušníci maďarské menšiny žijící v ČSR. Ze zahraničí se mu dostalo podpory ze strany pokrokových liberálů a demokratů. Podporu mu vyjádřil také papež, který v něm spatřoval naději na rázné zastavení šíření nacistických myšlenek ve střední Evropě.¹⁷⁸

Dříve než nový prezident, přišli s nápadem na řešení sudetoněmecké situace politicky činní němečtí aktivisté vyvstávající z mladé generace. V polovině roku 1936 se aktivisté vzpamatovali z prohry ve volbách a ustavili tzv. novoaktivistické hnutí, které se jednoznačně hlásilo k demokratickému systému ČSR. Na tomto novoaktivistickém hnutí se nejvýrazněji podílel sociální demokrat Wenzel Jaksch, agrárník Gustav Hacker a křesťanští sociálové Hans Schütz a Erwin Zajicek. 24. dubna 1936 přednesli tito politici projevy o možném smíru Čechů a českých Němců. Tento smír měl být založen na národní rovnoprávnosti a sociálního vyrovnání. „Hacker prohlašoval, že dějinným posláním sudetských Němců je práce na společném díle s Čechy“.¹⁷⁹

Jejich návrh spočíval v myšlence, že pokud Němci plně uznají Československý stát a jejich vlastní příslušnost k němu, mělo by se jim za to dostat kompenzace v podobě řádného podílu na správě a řízení státu. Sudetoněmecká menšina by se tak stala skutečnou plnoprávnou součástí národního celku. Podle Jaksche se „sudetští Němci měli stát druhým státním národem“.¹⁸⁰ Jejich návrhy se ve své podstatě zakládaly na stejných požadavcích, o jaké usiloval Henlein. Tato vyjádření však zůstala bez výraznější odezvy.

Názory o možnosti uznat Němce jako „druhý státní národ“ se objevovaly i z české strany. Takový návrh podal ministr Krofta v květnu 1936. Němci by se mohli stát dalším národem v republice, pokud by vyjádřili svojí „věrnost a oddanost republice“, která by ovšem zůstala „především státem národa československého“.¹⁸¹

Prezident Beneš si však uvědomoval nejenom vyhrocenost domácí situace ve vztahu k sudetským Němcům, ale také vývoj světové situace a z ní plynoucí možnost další

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 157.

¹⁷⁹ PITHART – PŘÍHODA – OTÁHAL, s. 615.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 615.

¹⁸¹ KLIMEK, s. 167.

světové války. V březnu 1936 při návštěvě Asociace zahraničního tisku na Pražském hradě upozornil na fakt, že pokud vypukne válka a menšiny se v ní projeví jako nespolehlivé, je pravděpodobné, že po skončení války nastane situace, v níž se příslušníci národa, který ve válce prohrál, budou muset ze sporného území vystěhovat.¹⁸²

4.4 Vnitřní proměna SdP

Přes všechna varování a očividný vývoj situace se rozhodl prezident Beneš vyčkávat, jelikož očekával rozpad SdP. Odmítal se zástupci strany i jednat. Sjezdy a akce SdP byly zakazovány. Byla vydána opatření posilující bezpečnost státu. Například v roce 1936 byl schválen výnos zakazující zaměstnávání členů politicky nespolehlivých stran ve zbrojním průmyslu.¹⁸³

V rámci SdP zatím probíhal zápas mezi původní vedoucí skupinou, kterou tvořili přívrženci myšlenek Kameradschaftsbundu a radikálním křídlem, které většinově reprezentovali bývalý členové rozpuštěné DNSAP. Nejvýraznějšími představiteli dvou protichůdných proudů uvnitř SdP byli Walter Brand a Rudolf Kasper.¹⁸⁴ Brzy se začaly v rámci SdP množit radikální spolky, jako byl například *Aufbruchkreis* (Kruh pozdvižení), který uveřejňoval v tisku pomlouvačné články zaměřené proti funkcionářům SHF, jež náleželi ke Kameradschaftsbundu.¹⁸⁵ „Představy těchto skupinek se jednoznačně orientovaly na říšskoněmecký nacionální socialismus, byly otevřeně rasistické, antisemitské a antiklerikální a jejich terminologie byla odvozena z říšskoněmeckého vzoru a zdůrazňovala ‚rasu‘, ‚krev‘ a ‚půdu‘“.¹⁸⁶

Aufbruchkreis jednal s cílem vytlačení Kameradschaftsbundu z vedení SdP, kde ho měl následně nahradit. Konrád Henlein sklízел mnoho kritiky kvůli udržování Kameradschaftsbundu ve straně a údajnému podléhání jejich vlivu. „Napadení se bránili prohlášením, že sice kdysi existoval Kameradschaftsbund, že to byla však organizace zcela legální, zřízená a vedená podle zákonů, jednak že byla rozpuštěna už v roce

¹⁸² Tamtéž, s. 167–168.

¹⁸³ SLÁDEK, s. 20.

¹⁸⁴ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 1.

¹⁸⁵ WEICHSELBAUMER, s. 272.

¹⁸⁶ HOENSCH, *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*, s. 35.

1934“.¹⁸⁷ Samotný autor článku s názvem *Kameradschaftsbund*, který byl uveřejněn v časopise *Přítomnost* 17. června 1936, si na konci své analýzy vývoje SdP, pokládá otázku, zda Kameradschaftsbund skutečně zanikl, nebo jeho vliv stále trvá, a pokud ano, zda je oprávněná kritika, která se na něj snáší.¹⁸⁸

V roce 1936 vyšlo najevo, že časopis *Die junge Front*, který začal vydávat Kameradschaftsbund, převzali příslušníci družiny *Aufbruchkreis*, kteří jeho prostřednictvím začali rozšiřovat své ideje.¹⁸⁹ Heinlein se v tuto dobu ještě postavil za původní ideu strany a v květnu 1936 rozhodl, že vůdci staré DNSAP musí být zbaveni svých funkcí nebo vyloučeni ze strany. V tuto dobu však již samotný členové Kameradschaftsbundu upouštěli od svých původních vizí a začali je uzpůsobovat duchu doby. V červnu 1936 vystoupil jeden z čelních reprezentantů Kameradschaftsbundu Walter Brand před funkcionáře SdP a ve svém projevu oznámil: „Na spojení sudetského Německa s Německem nemůže být za žádných okolností rezignováno.“¹⁹⁰

Roku 1936 byla patrná změna smýšlení čelních představitelů SdP, a to i těch, kteří pocházeli z řad Kameradschaftsbundu. Stále více si uvědomovali, že československý národ nedovolí realizaci stavovského státu, který by představoval státní rámec pro sudetské Němce. Začínali se tedy postupně orientovat na Německou Říši, která získávala stále větší vliv a podporovala jejich činnost.

Henlein byl jednoznačně znovuzvolen předsedou SdP. Získal 3506 hlasů. Proti jeho zvolení hlasovali pouzí 3 lidé. Začal požadovat autonomii pro sudetské Němce a prohlásil: „Chci být raději s Německem nenáviděn, než abych měl výhody z nenávisťi proti Německu.“¹⁹¹ V roce 1936 je tedy již jasně patrné, že změna ve smýšlení největší sudetoněmecké strany byla dokonána, a že se ideje Kameradschaftsbundu pod vlivem působení a „pomoci“ z Velkoněmecké říše rozpustily.

4.5 Ohlas zahraničí

Představitelé Kameradschaftsbundu, především Walter Brad a Heinz Rutha byli přesvědčeni, že pro přiblížení se k sudetoněmeckému cíli by bylo vhodné změřit se na

¹⁸⁷ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7, s. 13.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 13.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 17.

¹⁹⁰ KLIMEK, s. 166.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 167.

zahraniční politiku a najít si kontakty v západní Evropě. Věřili, že pokud budou sudetští Němci působit přesvědčivě v zahraničí, důvody jejich činnosti budou objasněny a obhájeny. Skutečně také získali kontakty na mezinárodní organizace zabývající se problematikou menšin v Evropě, například Liga národů či Evropský národní kongres. Nejvýznamnější zahraniční kontakt vytvořili Brand a Rutha s Velkou Británií.

Český vyslanec v Berlíně Vojtěch Mastný vzkázal v srpnu 1936 prezidentu Benešovi: „Nepodaří-li se naší vládě v nejbližší době dospěti k uspokojivé dohodě se sudetskými Němci, a to především s henleinovci, nezbytně ztratíme hranice našeho státu.“¹⁹² Mastný pro tento závěr argumentoval tím, že „v Anglii, zejména ve vrstvách konzervativních, rozmohla se [...] teze o útisku Němců v ČSR a o naší nesmířlivosti, že teze tato ujala se do značné míry i ve Francii, že akční neschopnost Společnosti národů [...] podporuje troufalost Hitlerovu“.¹⁹³

Nacistický režim v Říši uznával Henleina, jako vůdčí osobnost sudetských Němců. V srpnu 1936 se Henleinovi dokonce naskytla příležitost setkat se Hitlerem, a to u příležitosti berlínské olympiády. Při této návštěvě Říše také dlouze jednal s ministrem zahraničí Konstantin von Neurathem, který Henleina upozornil, že se sudetští Němci musí v první řadě spoléhat sami na sebe, a že Říše se nechystá v blízké době pomoci sudetským Němcům vojenskou silou.¹⁹⁴ V listopadu 1936 Henlein opět povýšil a stal se předsedou Svazu německých národních skupin v Evropě.¹⁹⁵

Několik měsíců po volbách Henlein svým chováním nadále vyjadřoval loajalitu vůči ČSR. Když však nebyl přizván do vládní koalice, začal se od spjatosti s ČSR vzdalovat. Začal se například angažovat v zahraničí, s cílem popularizace sudetoněmeckého problému u zahraničních politiků. Henlein začal jezdit do Londýna, kde přednášel v prestižních institucích. „V prosinci 1935 přednášel v londýnské Foreign Office o sudetských Němcích“.¹⁹⁶ Henlein prohlašoval, že je proti nacismu a s jeho německými stoupenci neudrzuje žádné styky. Naopak zdůrazňoval svoji loajalitu k československému demokratickému státu. Stylizoval se do role slušného, loajálního občana, který se jen snaží zajistit důstojné podmínky pro život svých německých spoluobčanů. Na své přednášce analyzoval staleté soužití Čechů a Němců. Vzpomínal

¹⁹² Tamtéž, s. 166.

¹⁹³ Tamtéž, s. 166.

¹⁹⁴ RICHTER, s. 69.

¹⁹⁵ KLIMEK, s. 167.

¹⁹⁶ PITHART – PŘÍHODA – OTÁHAL, s. 614.

rok 1918, kdy sudetským Němcům nebylo dopřáno právo na sebeurčení, a nebyli zahrnuti do ústavodárné práce. Upozorňoval na nedostatečný počet sudetských Němců, kteří jsou zaměstnáni ve státních či veřejných službách. Zmínil také dopady hospodářské krize, která zasáhla nejvíce právě pohraničí.¹⁹⁷

Ke stížnostem na český útlak šikovně přidával hrozby, které by se mohly stát reálné, pokud by česká strana dále neměla pochopení. Například v srpnu 1935 Henlein uvedl v interview pro *Daily Telegraph*, že při zlepšení životních podmínek pro sudetské Němce je připraven dohodnout se s československou vládou na respektování nedělitelnosti pohraničí od ČSR. Konkrétně řekl: „Avšak toto je takřka poslední šance ke smírnému usmiřování. Jestliže německá menšina zažije další rozčarování, je pravděpodobné, že moje strana se zradikalizuje a nastoupí politiku zoufalství.“¹⁹⁸ Henlein na své projevy získával většinou chápavé reakce a soucitné ohlasy. „Britský vyslanec v Paříži sir George Clerk vyjádřil československému vyslanci v Paříži Osuskému obavu: „Kdyby Německo obsadilo německé kraje Čech [...], anglická veřejnost [by] jednoduše řekla, že koneckonců Hitler jde jen osvobodit Čechoslováky pronásledované Němce“.“¹⁹⁹ I francouzská vláda vyvíjela nátlak na vládu československou, aby uzavřela dohodu s Německem.

Díky svým zahraničním stykům zabránil Henlein také možnému odhalení finančního proudu z Říše pro SdP. V polovině roku 1936 odhalily československé úřady jeden ze způsobů převodu peněz z Říše. Německé velvyslanectví v Praze však bylo zavčasu varováno britským diplomatem Hadowem, který se o případu dozvěděl, a kterému byl Henlein sympatický.²⁰⁰

4.6 Rozpad Kameradschaftsbundu

SdP díky svému úspěchu ve volbách a přetrvávajícím finančním dotacím z Říše začalo vydávat deník *Die Zeit* a měsíčník *Volk und Führung*. Dohled nad činností *Die Zeit* držel Walter Brand. Vliv SdP se tak mohl rozšiřovat zas o něco snadněji.²⁰¹

¹⁹⁷ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. SdP - ústředna Cheb, úřadovny AŠ, Praha - fond 503. Karton 2 - Konrád Henlein a kancelář Konráda Henleina, s. 614.

¹⁹⁸ KLIMEK, s. 168.

¹⁹⁹ Tamtéž, 168.

²⁰⁰ RICHTER, s. 68.

²⁰¹ WEICHSELBAUMER, s. 256.

V březnu 1936 německá vojska vstoupila do demilitarizované části Porýní, čímž byla porušena locarnká úmluva.²⁰² Sudetské Němce však tento čin musel nutně zaujmout. Velkoněmecká říše sílila a zvětšovala se také její armáda. Z pohledu sudetských Němců se Říše stávala stále zajímavější pro jejich problematickou situaci.

Také nacisté v Německé Říši se již prohlašovali za zastánce práv německých národů. Po převzetí moci zastavili šíření hospodářské krize v Říši tím, že zaměstnali mnoho lidí ve zbrojním průmyslu. Takto rázně skoncovali s nezaměstnaností, díky čemuž se jim dostalo ještě větší podpory. Jejich úspěch však nezůstal bez odezvy ani za hranicemi Říše, kde se díky tomu nacistické myšlenky projevovaly v jiném světle. U sudetských Němců se k zájmu o nacistické myšlenky ještě přidal pocit křivdy, způsobený faktem, že oni, jakožto příslušníci německého národa, musejí žít v jiném státě a v době krize strádat.²⁰³

Roku 1937 Henlein veřejně prohlásil, že SdP bude Německé Říši nápomocna ve snahách připojit ČSR k Říši. Jako důvod rezignace na původní snahy Kameradschaftsbundu uvedl nepochopení sudetoněmecké situace československou stranou. Henlein ve svém projevu z 28. února 1937 řekl: „Český národ má bohužel milnou představu o naší nepoddajné energii, životaschopnosti, síle vůle a o vnitřní proměně, kterou jsme v posledním roce prošli. Nerozumí sudetoněmectví nebo mu rozumět nechce a je zklamaný z toho, že náš vývoj byl jiný, než by se mohlo očekávat.“²⁰⁴ Z vedení SdP byli odvoláni H. Rutha, W. Brand a další představitelé Kameradschaftsbundu a 19. listopadu 1937 zaslal Henlein Hitlerovi oficiální dopis, v němž mu nabídl pomoc sudetských Němců při obsazování českých zemí.²⁰⁵ Vliv Kameradschaftsbundu v rámci SdP v roce 1937 reálně skončil a strana se vydala cestou nacionálního socialismu.

²⁰² PITHART – PŘÍHODA – OTÁHAL, s. 615.

²⁰³ Tamtéž, s. 588.

²⁰⁴ Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. SdP - ústředna Cheb, úřadovny Aš, Praha - fond 503. Karton 2 - Konrád Henlein a kancelář Konráda Henleina. Projev z 28.2.1937, s. 5.

²⁰⁵ HOENSCH, Jörg K. – KOVÁČ, Dušan. *Ztroskotání spolužití: Češi, Němci a Slováci v první republice, 1918–1939*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 1993, s. 95.

5 Závěr

Organizace Kameradschaftsbund byla vystavěna na zásadách autoritativně-hierarchické struktury vedení navržené Othmarem Spannem. Uvnitř SHF prosadila organizaci strany na základě stavovské struktury, která měla zajišťovat zapojení všech členů do chodu strany. Měla tak podporovat rozvoj duchovních i ekonomických sil členů strany, jak na úrovni jeho stavu, tak v rámci celé strany. Tyto zásady měli být vzorem ideální organizace společnosti. SHF usilovala o jejich rozšíření na celou sudetoněmeckou společnost a případně také na celý stát.

Po ustálení pozice radikálů uvnitř SHF přestali být představy Kameradschaftsbundu jediným jasným východiskem. Radikálové nejdříve začali napadat představu Kameradschaftsbundu o dosazování vůdců, které měli představovat elitní jedinci dlouhodobě připravovaní na své úkoly. Podle představ radikálů by se vedení měli ujmout představitelé národa, kteří mají zkušenosti s každodenním existenčním bojem a zachovávají si kontakt s lidem. Radikálové také vystupovali proti myšlence sudetoněmeckého kmene fungujícího uvnitř ČSR, jelikož takovýto kmen by nebyl totožný s kmenem Němců z Říše. Sám Henlein, který si uvědomoval důležitost vzájemného porozumění si mezi národy, které bylo základem pro poválečný bezkonfliktní vývoj, na sjezdu SHF v České Lípě roku 1934 kladl důraz na „osudovou spřízněnost“ všech Němců. Upozorňoval na fakt, že německá menšina nehodlá splynout s československým národem, nýbrž že si zůstane vědoma svého německého původu.

Problematika vzednutí sudetských Němců je většinou hodnocena z pohledu dvou odlišných interpretací. Obě jsou netolerantní a postrádají snahu o pochopení druhé strany. První pohled reprezentuje československé obyvatelstvo, a jeho podstatou je názor, že SHF od počátku svého působení plánovala zlikvidovat ČSR a připojit ji k nacistickému Německu. Druhý pohled, zastávaný sudetskými Němci, zdůrazňoval původní představy Kameradschaftsbundu, které usilovaly o získání větší nezávislosti pro sudetské Němce v rámci ČSR a až na základě československé neústupnosti se částečně radikalizovali a SHF přesměřovala svůj zájem na Velkoněmeckou říši.

Z pohledu československého obyvatelstva mělo být Kameradschaftsbundem propagované ustavení stavovského státu jen první etapou na cestě k uskutečnění konečného cíle národní revoluce, která by vedla k zániku států, v nichž žije německá menšina a k vytvoření Velkoněmecké říše. Obviňování z takovýchto konspirací však

může působit lehce schizofrenně. Přestože cílem Spannovy filozofie bylo spojení německých kmenů a vytvoření Velkoněmecké oblasti, pro uskutečnění této ideje nehrály státní hranice roli. Kameradschaftsbund neměl v počátku svého vývoje v úmyslu, oddělovat pohraniční oblasti od Československého státu. Členové Kameradschaftsbundu si museli být také vědomi skutečnosti, že ČSR by na něco takového za dané situace na počátku 30. let nepřistoupila a budoucí vývoj rozmachu Velkoněmecké říše nemohli předvídat. Proto se snažili zajistit si svá práva a zlepšení svého postavení v rámci aktuálních skutečností a podmínek. Cítili a vyjadřovali loajalitu ČSR a snažili se jí předkládat klady stavovského státu, na který ji chtěli přetvořit, jelikož v takovém státním uspořádání by byli bráni jako rovnoprávní příslušníci státu a nikoli jako příslušníci menšiny. Ze strany ČSR se jim však pochopení nedostávalo.

Když sousední Velkoněmecká říše začala získávat svou moc zpět a začala sudetským Němcům dávat najevo svou podporu, není překvapením, že sudetští Němci zatoužili vrátit se do své vlasti, stát se součástí Velkoněmecké říše a být opět pravými Němci a nikoli již menšinovými sudetskými Němci. Dokud pro ně tato myšlenka zůstávala pouhou vzdálenou představou, uvažovali realisticky a soustředili se na své postavení v rámci ČSR. Když však v Německu převzali moc nacisté a tato představa se stávala stále více reálnou, je pochopitelné, že je minimálně zaujala a nezůstávali vůči dění v Říši lhostejní. S pocitem sílícího zázemí ze strany Velkoněmecké říše tedy začali sudetští Němci své zájmy prosazovat razantněji a bezohledněji vůči československé straně.

Konrád Henlein, podobně jako většina německých obyvatel Sudet, podlehl zmíněnému vlivu nacistického Německa, které nabízelo pro sudetské Němce snazší získání plnoprávného postavení. Jako vůdce SHF/SdP tak značně přispěl ke konečnému zániku organizace Kameradschaftsbund, přestože původně byl sám jejím členem. Rozhodující moment pro jeho rezignaci na snahy zlepšení postavení sudetoněmeckého obyvatelstva uvnitř státního rámce ČSR, přišel po volbách v roce 1935, ve kterých SdP získala výrazné procento hlasů, a přesto nebyla přizvána do vládní koalice.

6 Seznam použité literatury a pramenů

Archivní prameny

Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. Kameradschaftsbund - fond 207. Karton 1332. Sign. 207-1332-7.

Národní archiv. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze. SdP - ústředna Cheb, úřadovny Aš, Praha - fond 503. Karton 1, 2 - Konrád Henlein a kancelář Konráda Henleina.

Odborná literatura

CESAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938, díl II., 1930–1938*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 586 s.

BALLESTREM, Karl – OTTMANN Hennig. *Politická filosofie 20. století*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1993. 302 s. ISBN 80-85241-52-8.

HAAG, John. Knights of the Spirit: the Kameradschaftsbund. In: *The Journal of Contemporary History*. 1973. Vol. 8, No. 3, s. 133–153.

HOENSCH, Jörg K. Othmar Spann, Kameranschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta. In: *Dějiny a současnost*. 1999, No. 5. 34 s.

HOENSCH, Jörg K. – KOVÁČ, Dušan. *Ztroskotání spolužití: Češi, Němci a Slováci v první republice, 1918–1939*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 1993. 266 s. ISBN 80-900706-2-0.

JEŘÁBEK, Martin. *Konec demokracie v Rakousku, 1932–1938. Politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004. 255 s. ISBN 80-86569-51-9.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938): díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

KLIMEK, Antonín. *30.1.1933 nástup Hitlera k moci : začátek konce Československa*. 1. vyd. Praha: Havran, 2003. 197 s. ISBN 80-86515-28-1.

MACHÁČEK, Pavel. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. 1. vyd. Praha: Aventinum, 2002. 151 s. ISBN 80-7151-199-4.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Cesta demokracie. IV, Projevy, články, rozhovory 1929–1937*. 1. vyd. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997. 508 s. ISBN 80-901971-8-3.

NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933–1938*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1987. 235 s.

NOVOTNÝ, Lukáš. „Nicht die Mehrheit soll herrschen, sondern das Beste.“ A Contribution to the History of Ideological Assumptions of the Austrian „Estates’ State“. In: *Prague Papers on the History of International Relations*. Prague – Vienna, 2007, s. 281–292.

NOVOTNÝ, Lukáš. Kameradschaftsbund. Contribution to the History of the Czech-German Relationship (Part one). In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2008, s. 291–309.

NOVOTNÝ, Lukáš. Kameradschaftsbund. Contribution to the History of the Czech-German Relationship, (Part two). In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 2009, s. 387–405.

NOVOTNÝ, Lukáš. Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie. Příspěvek k dějinám ideových předpokladů rakouského "stavovského státu". In: *Svět historie - historikův svět. Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*. Liberec, 2007, s. 65–80.

OLIVOVÁ, Věra. *Československé dějiny II., 1914–1939*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 401 s. ISBN 80-7066-458-4.

OLIVOVÁ, Věra – KVAČEK Robert. *Dějiny Československa od roku 1918 do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 583 s.

PITHART, Petr – PŘÍHODA, Petr – OTÁHAL, Milan. *Češi v dějinách nové doby: pokus o zrcadlo*. Praha: Rozmluvy, 1991. 690 s. ISBN 80-85336-09-X.

RICHTER, Karel a kol. *Bez démonů minulosti: česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. 1. vyd. Praha: Rodiče, 2003. 344 s. ISBN 80-86695-39-5.

SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3.

SCHNELLER, Martin. *Zwischen Romantik und Faschismus. Der Beitrag Othmar Spanns zum Konservatismus in der Weimarer Republik*. Stuttgart: E. Klett, 1970. 225 s.

SLÁDEK, Zdeněk. *Demokratická republika: československo v letech 1918–1939*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1991. 27 s. ISBN 80-85298-38-4.

SPANN, Othmar. *Der wahre Staat*. Leipzig: Quelle & Meyer, 1921. 386 s.

SULÍK, Otakar. *Stavovské zřízení?: objasnění a kritika korporatismu*. Praha: Sdružení abstinentů-socialistů v ČSR, 1936. 126 s.

SIEGFRIED, Klaus Jorg. *Universalismus und Faschismus: das Gesellschaftsbild Othmar Spann*. Wien: Europa Verlag, 1974. 153 s.

ŠKRÁBEK, Josef. *Včerejší strach: jaké to bylo mezi Čechy a Němci? A jaké to bude*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. 309 s. ISBN 80-7021-607-7.

WEICHSELBAUMER, Ludwig. *Walter Brand: (1907–1980); Weg und Wirken eines sudetendeutschen Politikers*. München, Univ., Diss., 2005.

7 Resumé

Master thesis will be focused on an analysis of Kameradschaftsbund (KB) from 1933 to 1936. It will start off by dealing with basic principles of spannism (ideas of Austrian philosopher Othmar Spann) in which Kameradschaftsbund organization found their ideological foundations. The core of the thesis will be analysis of KB development from 1933 to 1936. It was the beginning of this period which gave rise of Sudeten German Party (Sudetendeutsche Heimatfront, SHF) whose foundation were build on mentioned Kameradschaftsbund ideology. The leader of SHF happened to be Konrad Henlein. Other leading characters were also Walter Brand or Heinz Rutha. The author will also analyse events from 1934 (e.g. assembly in Ceska Lipa) and from 1935 (rise of SHF and mainly parliament election). Later on the year 1936 will have great attention, because that is the time when KB influence is weakening and German Nazi Party is taking over. Kameradschaftsbund lost its influence primarily due to increasing power of Nazi Germany and impact of economic crisis. These factors contributed the most to radicalization of Sudeten Germans and lost their interest in ČSR.